

**СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ
ЕФЕКТИ ОТ ПУБЛИЧНИТЕ
ИНВЕСТИЦИИ ЗА ПРИОБЩАВАНЕ
НА РОМИТЕ В КАВАРНА**

ЦЕНТЪР ЗА
ИЗСЛЕДВАНЕ НА
ДЕМОКРАЦИЯТА

**СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ
ЕФЕКТИ ОТ ПУБЛИЧНИТЕ
ИНВЕСТИЦИИ ЗА ПРИОБЩАВАНЕ
НА РОМИТЕ В КАВАРНА**

АНАЛИТИЧЕН ДОКЛАД

Авторите благодарят на хората, без които този доклад не би бил възможен: на Андрей Нончев за цялостната му методологическа подкрепа по изследването, на Камелия Димитрова, за работата ѝ по ръководене на проекта “Inclusion Revisited” [“Преразглеждане на приобщаването”] и на Лилия Драгоева за цялостната ѝ работа по редактиране и издаване на настоящия доклад.

Автори:

Ива Александрова

Славянка Иванова

Анна Иванова

ISBN: 978-954-477-255-0

© 2015, Център за изследване на демокрацията
Всички права запазени.

ул. „Александър Жендов“ 5, 1113 София

тел.: (+359 2) 971 3000, факс: (+359 2) 971 2233

www.csd.bg, csd@online.bg

СЪДЪРЖАНИЕ

Резюме	9
Обща информация за проучването	13
Методология	15
Казусът Каварна	19
Общ преглед	19
Сфери на инвестиции	20
Оценяване ефектите на публичните инвестиции	27
Демографска ситуация.....	27
Жилищни условия и инфраструктура	30
Здравеопазване	37
Образование	44
Трудова заетост.....	52
Доходи.....	58
Бедност и социално изключване	61
Правосъдие и престъпност.....	63
Политическо участие	66
Външни фактори.....	66
Основни изводи	69
Библиография	77

СПИСЪК НА ФИГУРИТЕ

Фигура	1.	Население на община и град Каварна към 31.12 на съответната година (брой).....	28
Фигура	2.	Брой на членовете в домакинството (% от домакинствата).....	28
Фигура	3.	Среден брой членове в домакинство.....	29
Фигура	4.	Брой на децата под 16 годишна възраст в домакинство (%)	29
Фигура	5.	Населени жилища в град Каварна по етническо самоопределение на главата на домакинството (брой).....	30
Фигура	6.	Жилища в квартал Хаджи Димитър според периода на построяването им (% от жилищата).....	31
Фигура	7.	Домакинства, получили от общината помощ, свързана с жилищните условия (%)	31
Фигура	8.	Среден брой стаи на член от домакинството	32
Фигура	9.	Средна жилищна площ на едно лице (кв. м.).....	33
Фигура	10.	Наличие на електроснабдяване в ромските жилища (% от жилищата).....	33
Фигура	11.	Наличие на течаща вода в жилището в ромските жилища (% от жилищата).....	34
Фигура	12.	Наличие на канализация в град Каварна (% от жилищата)	35
Фигура	13.	Наличие на тоалетни в град Каварна (% от жилищата)	35
Фигура	14.	Наличие на баня в град Каварна (% от жилищата)	36
Фигура	15.	Естествен прираст на 1 000 души от населението 2005 – 2014 г.	37
Фигура	16.	Коефициент на смъртност (на 1 000 души от населението).....	38
Фигура	17.	Детска смъртност (на 1 000 живородени).....	38
Фигура	18.	Здравна самооценка (% от членовете на отговорилите домакинства)	41
Фигура	19.	Население на 16 и повече години, ограничено във всекидневните си дейности поради здравословни проблеми (%)	41
Фигура	20.	Население на един лекар към 31.12 на съответната година (брой).....	42
Фигура	21.	Население на 16 и повече години със здравна осигуровка (% от членовете на отговорилите домакинства)	43
Фигура	22.	Население на 16 и повече години, неполучило необходими медицински грижи през последните 12 месеца (%).....	43
Фигура	23.	Групови нетни коефициенти на записване по възрастови групи и степени на образованието в община Каварна (% от населението в съответните възрастови групи).....	44

Фигура 24.	Групови нетни коефициенти на записване по възрастови групи и степени на образованието в България (% от населението в съответните възрастови групи).....	45
Фигура 25.	Посещение на предучилищна подготовка – детска градина или предучилищен клас – от деца на възраст от 3 до 6 години (%).....	46
Фигура 26.	Предучилищен опит на децата на възраст от 7 до 15 години (%).....	46
Фигура 27.	Нетен коефициент на записване/Посещение на училище по възрастови групи през учебната 2014/2015 година (% от децата на съответната възраст).....	47
Фигура 28.	Коефициент на записване на децата в задължителна училищна възраст в квартал Хаджи Димитър (% от децата на възраст от 7 до 15 години).....	47
Фигура 29.	Промяна в образователната структура на българското и ромското население на 7 и повече години в град Каварна (%).....	48
Фигура 30.	Образователно равнище на ромското население на 7 и повече години (%).....	49
Фигура 31.	Неграмотно население на 7/9 и повече години в град Каварна по етническа група (%).....	49
Фигура 32.	Население на възраст 16 и повече години, умеещо да чете и пише (%).....	50
Фигура 33.	Значимост на мерките на общината за подобряване на посещаемостта в училищата и детските градини (% от отговорите „важни“).....	51
Фигура 34.	Коефициент на заетост на населението на възраст 15-64 години по етническа група.....	53
Фигура 35.	Икономическа активност на населението на възраст 15-64 години в град Каварна по етническа група (%).....	54
Фигура 36.	Коефициент на продължителна безработица по възрастови и етнически групи в квартал Хаджи Димитър (% от безработните).....	54
Фигура 37.	Образователна структура на заетите лица на възраст 15-64 години (% от заетите).....	55
Фигура 38.	Промяна на образователната структура на заетите лица в град Каварна по етнически групи (% от заетите на възраст 15-64 години).....	55
Фигура 39.	Статус в заетостта на ромското и българското население на възраст 16 и повече години в квартал Хаджи Димитър (%).....	56
Фигура 40.	Статус в заетостта на ромите на възраст 16 и повече години (%).....	57
Фигура 41.	Население на възраст 16 и повече години, работило в чужбина през последните 12 месеца (%).....	57
Фигура 42.	Участие в организирани от общината обучения през последните 5 години (%).....	58

Фигура 43.	Годишен общ нетен доход на домакинство и на лице по етническа принадлежност на главата на домакинството (в лева)	59
Фигура 44.	Годишен общ нетен доход на българските домакинства и на домакинствата в квартал Хаджи Димитър (структура, %).....	60
Фигура 45.	Промяна в покупателната способност на домакинствата през последните 5 години (% от домакинствата).....	60
Фигура 46.	Дял от населението, живеещо в материални лишения (4 от 9 индикатора – %).....	62
Фигура 47.	Домакинства, в които някой си е лягал гладен в последния месец поради липса на достатъчно пари за храна (%).....	62
Фигура 48.	Брой осъдени лица в община Каварна по основните категории престъпления (брой).....	63
Фигура 49.	Промяна в броя на осъдените лица между 2004 и 2014 г. (%).....	64
Фигура 50.	Жертви на престъпни посегателства над пътни превозни средства през последните 5 години (%).....	64
Фигура 51.	Жертви на престъпления против личността и собствеността през последните 5 години (% от населението)	65

СПИСЪК НА ТАБЛИЦИТЕ

Таблица 1.	Инвестиции от община Каварна по години (2004 – 2010).....	20
Таблица 2.	Инвестиции по вид и сфера на инвестиране.....	21
Таблица 3.	Инвестиции за интеграция на малцинствата в община Каварна.....	21
Таблица 4.	Регистрирани заболявания от активна туберкулоза (на 100 000 население).....	39
Таблица 5.	Регистрирани заболявания през 2013 г. от някои заразни болести, подлежащи на задължително съобщаване (на 100 000 население).....	39
Таблица 6.	Регистрирани случаи на чревни инфекциозни заболявания (на 100 000 население).....	40
Таблица 7.	Значимост на инвестициите в сферата на трудовата заетост.....	53

РЕЗЮМЕ

Целта на настоящия доклад е да се представят нови данни и обстоен поглед върху социално-икономическите последици от инвестициите на публични средства в ромските общности от гледна точка на човешкото развитие.

Целта е да се установят ефектите на широкия спектър от публични инвестиции, направени от община Каварна в предимно ромския квартал Хаджи Димитър в продължение на 10 години между 2004 и 2014 година. Инвестициите обхващат сфери като жилищни условия и инфраструктура, здравеопазване, трудова заетост, доходи, бедност и социално изключване, правосъдие и престъпност, участие в политическия живот. Докладът прави преглед на редица показатели с оглед установяване на въздействието на тези инвестиции върху социалното и икономическото развитие на квартала и неговите жители. Отправя се поглед и отвъд квартала, за да се видят ефектите и за българското население в сравнителна перспектива. Представено е и допълнително сравнение с данните за страната, когато са налични.

Представените данни са получени от различни източници и обхващат широк спектър от индикатори. Положени са максимални усилия, за да се гарантира използване на сходни индикатори и дефиниции както в предишни проучвания на домакинствата, по-специално проучването на Програмата за развитие на ООН (ПРООН) и Агенцията на Европейския съюз за основните права (FRA), както и на Националния статистически институт (НСИ). Резултатите обаче не са пряко сравними поради разликата в методологията, извадките и обхвата на проучванията. Представените данни следва да се разглеждат като показателни за тенденциите и насоките. Липсата на конкретни данни за първоначалните инвестиции, на входни данни и на съответни базови показатели също затруднява определянето на количествените измерения за приноса на отделните публични инвестиции.

Различните инвестиции са оказали различно въздействие върху развитието на квартала и за намаляване на социалната дистанция от българското население на града. Това въздействие е установено след съпоставяне с наличните средни стойности на национално и областно равнище за ромското и неромското население с данни от проведеното през 2015 година специализирано проучване сред 300 домакинства в квартал Хаджи Димитър на град Каварна. Значимостта и въздействието на тези промени са анализирани посредством сравнение с националните средни стойности за цялото население и със средните стойности за ромите на национално равнище. Те са съпоставени също спрямо инвестицията, за да се установи право-пропорционална връзка между ефекта и инвестицията, когато има такива данни.

Най-ясните и преки ефекти са установени по отношение на инвестициите в подобряване на инфраструктурата и жилищните условия. От 2004 година насам предоставянето на общинска земя за строеж на нови жилища и безплатни архитектурни планове, както и узаконяването на построени по-рано незаконни жилища са спомогнали за разрешаване на ключов проблем в много ромски квартали, свързан с наличието на жилища. Изграждането на водопровод и обществена канализационна система се е отразило на качеството на жилищните условия. Водопроводната мрежа осигурява достъп до течаща вода в жилищните помещения на 92 % от домакинствата в град Каварна. За сравнение дялът на ромските домакинства с достъп до течаща вода в страната е 61 %. Вследствие на изграждането на канализационна система през 2004 година, едва 0,76 % от жилищата понастоящем нямат нито връзка с обществена канализация, нито изкопна или септична яма, докато средната стойност за ромското население в страната е 17 %.

С ремонтите на улиците е подобрен цялостният достъп до и от квартала, което оказва влияние върху достъпа и предоставянето на редица обществени услуги.

В областта на предоставянето на адекватно здравно обслужване са осъществени няколко програми за профилактика и инициативи за подобряване на майчиното здраве. Малкият брой на населението в Каварна „генерира“ големи вариации в данните за заболяемостта с наблюдавани само единични случаи и не позволява общи заключения за разпространението на социално-значими заболявания като туберкулоза, астма и други. Установено бе обаче, че жителите на Каварна – както роми, така и нероми – имат по-добър достъп до здравеопазване. Това може да се дължи на сравнително по-доброто икономическо положение на ромите в Каварна, на наличието и близостта на здравни специалисти до ромския квартал или на комбинация от двата фактора.

Някои от инвестициите в образованието са довели до по-висок коефициент на записване в предучилищната и началната степен на образование. Необходими са обаче повече мерки за намаляване процента на отпадналите от училище и за повишаване на образователното равнище. Според проучването от 2015 година коефициентът на записване по възрастови групи за Каварна е най-голям в началното образование с 93 % при ромите спрямо 100 % при българското население на града и 97 % средно за страната. След това коефициентът спада в прогимназиалния курс (70 % при ромите, 100 % при българите от Каварна и 94 % за страната). Този коефициент спада още по-значително в гимназиалния курс – 27 % при ромите спрямо 100 % при българското население и 87 % за страната. По отношение на образователното равнище, т.е. степента на завършено образование, през 2015 година 19 % от ромите са без формално образование, 53 % са със завършено начално или по-ниско образование, 26 % са с основно и едва 2,5 % – със средно образование.

От представените данни е видно, че липсата на трудова заетост е била и продължава да бъде много сериозен проблем сред ромите

в Каварна. Ефектът от въведените от общината схеми за временна заетост и обучение е трудно измерим, тъй като не се проследява дали завършилите програмите лица са успели да си намерят платена работа въз основа на придобитите нови умения. Програмите за самостоятелна заетост в селското стопанство почти не са отразени в данните от проучването. Въпреки известното подобрене в периода между 2001 и 2011 година, когато заетостта сред ромите в трудоспособна възраст (15-64 навършени години) в Каварна нараства от 7 % на 12 %, тя остава по-ниска от средната за региона – 18 % и още по-ниска от средната за страната – 21 %. Сред лицата на възраст 16 и повече навършени години едва около 8 % от ромите са постоянно заети (наети на пълно работно време, работят в чужбина или са самостоятелно заети) в сравнение с 36 % от българското население.

Равнището на доходите на населението на Каварна също е значително по-ниско като цяло от средното за страната, а на свой ред доходите на ромското население са доста по-малки от тези на българското население. През 2014 година общият нетен годишен доход на българските домакинства в Каварна е бил 7 000 лева, докато този на ромските домакинства е бил 5 500 лева при среден доход за страната 11 500 лева. Зависимостта от социални помощи като източник на доход сред жителите на Каварна е доста ниска, въпреки че остава важен фактор в бюджета на домакинствата. Едва 24 % от ромите на 16 и повече навършени години имат трудови доходи в сравнение с 45 % от българите. Освен това ромите много повече от българските си съседи разчитат на нестабилни и несигурни работни места. Външната миграция се оказва един от най-важните източници на доход за домакинствата в Каварна, като почти една трета – 31 %, посочват, че са работили в чужбина през предходните дванадесет месеца, а работата извън страната допълва доходите на 41 % от ромските домакинства.

По отношение на бедността 39 % от ромите в страната живеят в домакинства, където някой си е лягал гладен поне веднъж през месеца преди проучването поради липса на достатъчно пари за храна. Количественото проучване в Каварна през 2015 година сочи, че съответният дял сред ромските домакинства в града е по-малък от една четвърт (24 %). Делът на засегнатите от материални лишения сред ромското население в града през 2015 година – 70 %, е двойно по-голям от средния процент за региона, но все пак е по-нисък от процента на живеещите в лишения роми от останалата част на страната – 82 %.

В областта на правосъдието и престъпността в община Каварна се наблюдава значителен спад в периода между 2004 и 2014 година в броя на осъдителните присъди за всички основни категории престъпления – против личността, против собствеността и против обществения ред. Посоченото от респондентите равнище на престъпност в Каварна е значително по-ниско от това за страната като цяло. За много видове престъпления (упражняване на насилие, заплахи, сексуални престъпления, грабежи) няма регистрирани случаи, а ре-

гистрираните случаи (кражби на лично имущество, кражби с взлом) обикновено са единични.

Политическото участие е изключително важно, за да се гарантира, че ромите имат свой глас и свое представителство на общинско равнище. На последните избори в общинския съвет на Каварна са избрани четирима общински съветници роми. В общината има назначен служител за връзка от ромски произход, който също има основна роля за гарантиране представителство на общността при вземането на важни решения.

Въз основа на представеното в настоящия документ проучване може да се заключи, че публичните инвестиции в Каварна са оказали различно въздействие върху различните социални и икономически индикатори на ромското население в града. Преките последици трудно могат да се установят особено заради липсата на данни на проектно равнище. Непреките последици могат да се очертаят в най-общи линии с обобщението, че голяма част от публичните инвестиции са допринесли за положителните промени и цялостното развитие както на квартала, така и на града.

ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ПРОУЧВАНЕТО

Настоящото проучване е проведено в рамките на изследване "Inclusion Revisited. Practical Solutions for Addressing "othering" of Roma in Bulgaria" [„Преразглеждане на приобщаването: Практически решения за справяне с „другостта“ на ромите в България"], финансирано от Think Tank Fund на Институт „Отворено общество“. Целта му е да се представят нови данни и задълбочен поглед върху социално-икономическите ефекти от публичните инвестиции в ромските общности от перспективата на човешкото развитие. То има също за цел да послужи като информационен източник при изготвяне на политики за ефективно приобщаване на ромите с нови изследователски данни, а чрез фокусиран върху политиките дебат и разпространение на информация да се насърчат практически решения на местно равнище. По-конкретната цел е да се демонстрира, че всестранните дългосрочни публични инвестиции оказват влияние върху широк спектър от социални и икономически индикатори и да се спомогне за разбиране на различните ефекти от тези инвестиции и тяхната взаимосвързаност, а с това да се подсилят аргументите за повече такива инвестиции на общинско равнище в цялата страна. То може да послужи и като информационен източник при разработването и изпълнението на регионални стратегии и планове за действие за интеграция на ромите.

Структурни фактори като дълбоко вкоренената бедност, ниското образователно равнище, слабото участие на пазара на труда и политическото неучастие водят до широко разпространено изключване на ромите от всички важни сфери на обществения живот. Това се съчетава и подсилва от стереотипи за ромите сред широката общественост в България. Според най-често срещаните стереотипи са ромите са мързеливи, мръсни, необразовани и живеят само на социални помощи¹. Освен това, според неотдавнашно проучване, същите стереотипи преобладават и сред служители, които работят непосредствено с роми, като учители, лекари и социални работници², което хвърля светлина върху друг аспект на социалното изключване, свързан с предоставянето и достъпа до публични услуги и инвестиции. Преобладава усещането, че инвестициите в тези общности са пропиени пари. В съчетание с липсата на ресурси на общинско равнище това до голяма степен обяснява липсата на целеви публични инвестиции за ромите. Каварна, малка община на черноморския бряг в североизточна България, не робува на тези стереотипи и демонстрира, че инвестирането в ромите води до промяна и има социални и икономически резултати както за ромите, така и за населението на града като цяло. Целта на настоящия доклад е да се представят и обсъдят тези констатации.

¹ <http://www.aej-bulgaria.org/bul/p.php?post=5365>

² Kolev, D., et all., "Beyond anti-Roma stereotypes: the world is not only black and white", p. 81, Amalipe, 2013.

В този контекст трябва да се посочат и други по-обща положителни тенденции. Според същото проучване, социалната дистанция (понятие, което включва всякакви различия като социална класа, раса, етнически произход или сексуална ориентация и факта, че различните групи не общуват помежду си³) сред българското население спрямо ромите (както и към други малцинства или чужденци като араби, турци, китайци) от началото на 1990-те години насам бавно, но постоянно намалява. Така например процентът на българите, приели да сключат брак с роми, е нараснал от 5 % през 1992 до 12 % през 2012 година. Също така процентът на хората, приели да живеят в един квартал или град с роми, се е увеличил от 33,5 % през 2008 на 52,4 % през 2012 година⁴.

Целта ни е именно в този контекст да представим допълнителни данни за ролята на прозрачните публични инвестиции за ефективното приобщаване на ромите. Съществуват редица положителни и успешни примери, особено в сферите на образованието, жилищните условия, социалното предприемачество и в други области, но град Каварна е избран за проучването, тъй като това е единственият случай, в който има траен приток на различни типове инвестиции в различни сфери за период от над десет години.

³ https://en.wikipedia.org/wiki/Social_distance_Roma

⁴ Kolev, D., et al., "Beyond anti-Roma stereotypes: the world is not only black and white", p. 81, Amalipe, 2013.

МЕТОДОЛОГИЯ

Настоящата методология е разработена конкретно за целите на това проучване с цел измерване и анализ на социално-икономическите ефекти от публичните инвестиции в ромската общност в Каварна.

Основният **изследователски въпрос** е: *„Довели ли са извършените в община Каварна публични инвестиции до подобряване на социално-икономическия статус на ромската общност чрез създаване на възможности за заетост, по-високо образователно равнище, по-добри жилищни условия, подобрен здравен статус и намаляване на виктимизацията?“* Допълнително са формулирани редица свързани хипотези за извършените различни типове инвестиции, като например инвестиции в обществена инфраструктура, жилищни условия, предучилищна подготовка, обучение на учители, здравно обслужване, трудова заетост и квалификация, за да може да се установи цялостният, както и кумулативният ефект на инвестициите. Някои от хипотезите се отнасят до конкретни инвестиции, които се считат за особено ефективни или иновативни, други се отнасят до една област и включват редица инвестиции (като например в образованието или обучението за заетост или придобиване на умения), трети – до съчетание от свързани инвестиции, които взаимно се подкрепят и допълват (обществена канализация, хигиена, жилищни условия, публична инфраструктура, здравеопазване). Определени са съответни индикатори за всички изследвани области.

Източници на данни

Липсата на достъпни и надеждни данни в съпоставим и наличен по етнически признак вид за анализ на ефектите по отношение на ромите в по-продължителни периоди от време е добре известна и широко дискутирана в академичната литература тема⁵. Липсата на данни е особено актуална за индикаторите, свързани с бедността и маргинализацията. В последните десет години обаче се полагат усилия за преодоляване на тези трудности и на национално, и на международно равнище с продължаващата стандартизация на събирането на данни и на индикаторите.

В проведеното в Каварна през първата половина на 2015 година проучване са използвани качествени и количествени методи за събиране на данни с оглед запълване на празнотите в наличните данни на равнището на град Каварна.

Количествените данни са събрани посредством представително проучване на домакинствата, проведено през февруари – март 2015 година сред произволна извадка от ромски и неромски домакинства,

⁵ Ivanov, Keller and Till-Tentschert, “Roma Poverty and Deprivation: The Need for Multidimensional Anti-Poverty Measures, OPHI Working Paper 96, July 2015.

живеещи в квартала с най-висока концентрация на роми в град Каварна – Хаджи Димитър. Проучването е проведено сред 300 домакинства, от които 154 български, 131 ромски и 15 домакинства с друго етническо самоопределение на респондентите.

Процедурата за подбор на домакинствата бе базирана на списъците с адреси във всички избирателни секции в квартал Хаджи Димитър. От интервюерите се изискваше да посетят всеки втори адрес от списъка и да проведат интервю с всички намиращи се на адреса домакинства, ако обитателите им са налице и желаят да участват. Подборът на респондент в рамките на домакинството бе според правилото за главата на домакинството или онзи от членовете, който е достатъчно информиран, за да предостави цялата необходима информация за социално-демографското и икономическо положение на цялото домакинство и всичките му членове. По този начин в проучването бяха обхванати 525 души, идентифицирани като роми, 385 – като българи и 61 с друг етнически произход според етническото самоопределение на респондентите.

От екипа на ЦИД бе изготвен стандартизиран въпросник с 54 въпроса, като се приложи методологическият подход, следван в стандартните статистически индикатори на Националния статистически институт (НСИ) и регионалното проучване на Агенцията на Европейския съюз за основните права (FRA) и Програмата за развитие на ООН (ПРООН). В проучването бе събрана обща информация за респондентите и домакинствата, жилищни условия, инфраструктура, образование, доходи, заетост, бедност и материални лишения, здравеопазване и престъпност. Въпросникът включва и въпроси, свързани с конкретните области, в които са извършени публични инвестиции – предоставяне под наем или аренда на земеделски земи, узаконяване на собствеността върху земя или имот, схеми за заетост, подобрен достъп до образование и здравеопазване, миграция.

Допълнително се събраха качествени данни посредством полуструктурирани интервюта с експерти и заинтересовани страни, по-конкретно със служители на общинската администрация в община Каварна. Полуструктурираните интервюта се проведоха между 18 и 20 март 2015 година със следните респонденти: Цонко Цонев, кмет на Каварна, Мартин Башев, експерт по етнически и демографски въпроси в община Каварна, Галя Иванова, заместник-кмет на община Каварна, Мима Стойчева, директор на целодневна детска градина „Детелина“, Таня Даскалова, главен експерт в местната Дирекция „Бюро по труда“ в Каварна.

В допълнение на получената чрез целевото проучване информация са използвани и данни от Националния статистически институт. Сред тях са публикуваните резултати от Преброяване 2001 и Преброяване 2011. Отправено бе допълнително искане до НСИ за предоставяне на специализирани данни по избрани индикатори по етнически признак за град Каварна или за община Каварна. Тези данни са използвани в повечето случаи като базов показател, за да се определи положението в конкретни сфери преди и след инвестициите.

Като референтна стойност за някои индикатори особено в сферата на бедността и социалното изключване са използвани и данните от Регионалното проучване „Положението на ромите в 11 държави-членки на ЕС“, проведено съвместно през 2011 година от Агенцията на Европейския съюз за основните права (FRA) и Програмата за развитие на ООН (ПРООН). Те са представителни за изложените на риск от маргинализация ромите в България като цяло (а не конкретно в Каварна), но са полезни за приблизително очертаване на основните тенденции, както и за сравнение на положението на ромите в Каварна и ромите в страната като цяло.

Екстраполацията на данните от различните източници се извърши от екипа на ЦИД, а допълнителни изчисления бяха направени от авторите. Трябва да се отбележи обаче, че въпреки използването на сходни методологии, различните съвкупности от данни не са пряко сравними. Те служат за представяне на по-общите тенденции и насоки, както и да спомогнат за определяне на моделите на промяна и свързването им с извършените инвестиции. Те не представляват директно число или процентна промяна, тъй като използваните групи от извадки, методологии и индикатори се различават във всичките три използвани основни съвкупности от данни. Тяхната цел е да дадат индикация за общите тенденции, както и да спомогнат да бъдат идентифицирани модели на промяна и тяхната връзка с направените инвестиции.

Анализ

Анализът проследява извършените в различните сфери публични инвестиции, за да се установи дали има връзка между вложените инвестиции и промените в индикаторите.

За да се изследват ефектите на публичните инвестиции, са необходими подробни данни за отправна точка – *изходно положение*, както и за направените инвестиции по сектори и териториални единици – *входни данни*, данни за *непосредствените резултати* от интервенциите по отношение на същите сектори и териториални единици и данни за по-общите социално-икономически *резултати*. За съжаление, подробни данни за някои от тези аспекти липсват, тъй като от общината не бяха предоставени систематизирани данни за инвестициите и няма измерители за ефектите от извършените интервенции. Затова се наложи стандартната методология за оценка на ефектите да бъде изменена.

За изследване на ефектите на публичните инвестиции при съществуващия дефицит на данни като базови години за различните индикатори са използвани 2001 и 2004 година в зависимост от наличните данни на НСИ.

Проведеното в Каварна проучване на домакинствата през 2015 година следва методологията на НСИ и използва същите дефиниции и индикатори. Резултатите обаче следва да се тълкуват предпазливо заради съществената разлика в размера на извадките.

По отношение на по-широкообхватните ефекти на инвестициите трябва да се отбележи още нещо. В Преброяване 2011 като роми са се самоопределили 2 075 жители на Каварна⁶, докато според експертни оценки броят на ромите е 4 000. Затова представените от НСИ данни се основават на официално посочения брой, а ефектите на инвестициите също се измерват спрямо този официално известен брой. Но тъй като в действителност броят на засегнатите лица е почти двойно по-голям, ефектите на инвестициите също са по-големи отколкото предполагат официалните данни.

Общата цел на изчисленията не е да се определи точния размер на приноса на отделните публични инвестиции за промените в конкретна област, а да се установят общите тенденции и мащаба на приноса.

За тази цел анализът на събраните данни е структуриран в следните насоки за всяка от посочените сфери на инвестиции:

- Във всеки раздел е представено кратко описание на положението в квартала преди инвестициите, като се очертава положението на ромското и неромското население спрямо базов индикатор;
- Прави се сравнение с наличните средни стойности за страната и областта за ромското и неромското население, като се използват наличните данни от НСИ и от проучването на ПРООН/FRA;
- Промените в съответните индикатори след инвестициите в Каварна се анализират въз основа на данните от специализираното проучване от 2015 година и поисканите от НСИ данни от Преброяване 2011 (за целия град, за ромското и за неромското население);
- Значимостта и въздействието на промените са анализирани посредством сравнение със средните стойности за страната и средните стойности за ромите в национален план. Те са съпоставени също спрямо инвестицията с оглед установяване на правопрпорционална връзка между ефекта и инвестицията, когато съществуват такива данни.

⁶ Според Преброяване 2011.

КАЗУСЪТ КАВАРНА

Общ преглед

Каварна е град, разположен в област Добрич в североизточната част на България. Според Преброяването на населението и жилищния фонд през 2011 година община Каварна е имала 15 358 жители, от които 2 075 са се самоопределили като роми⁷. Според експертни оценки броят на ромите е 4 000⁸. Преди десет години Каварна не е бил много различен от всеки друг малък град със значително ромско население. До 2004 г. ромската махала Хаджи Димитър била разположена в покрайнините на града в съседство с нерегламентирано сметище, без канализация, само с няколко асфалтирани улици и без улично осветление. Сградите и оборудването на детската градина и близкото основно училище били в лошо състояние. Коефициентът на записване в училище бил относително висок, тъй като посещаването на училище е обвързано с получаване на социални добавки, но много ромски деца често отсъствали и отпадали от училище, което е видно от големия процент на неграмотност дори сред онези, които имат по-висок успех.

През летните месеци жителите на териториално сегрегирания махала разчитали на непостоянна нископлатена сезонна работа в селското стопанство, строителството и туризма. Зависимостта от социални помощи била основна стратегия за препитание за много семейства през зимните месеци. Високата безработица се компенсирала със сезонна миграция, обичайна стратегия за препитание на много ромски семейства от Каварна, които намират работа в строителството или в бизнеса с търговия на дребно – продажби на дрехи по домовете или по пазарите главно в Полша.

За първи път публични средства са инвестирани в махалата от община Каварна през 2004 година под ръководството на новоизбрания кмет Цонко Цонев. Те включват подобрения на публичната инфраструктура (асфалтиране на улици, организиране на сметосъбиране и сметоизвозване, улично осветление), подобряване на достъпа до жилища (предоставяне на регулирани парцели, осигуряване на възможност за строеж, ремонт на жилища и предоставяне на жилища на най-бедните семейства), подобряване на достъпа до качествено образование (чрез инфраструктурни подобрения и инвестиране в схеми за привличане и задържане на децата в училище, както и обучения на учителите), подобряване на здравното състояние (чрез различни схеми за осигуряване на здравно обслужване), програми за квалификация и заетост, насочени по-специално към младите хора.

Кметът въвежда иновативен подход за планиране на бюджета на общината, според който общинският бюджет се разпределя справед-

⁷ Според Преброяване 2011.

⁸ Tomova, I., Turnev, I. and Makaveeva, L. "Good Practices for Roma Integration, Kavarna, Ostrava, Gent", Association Integro, 2013 [Илона Томова, Ивайло Търнев, Лилия Макавеева. Добри практики за интеграция на ромите: Каварна, Острава и Гент, Сдружение Асоциация Интегро, 2013].

ливо между жителите на общината. Тъй като ромите представляват една четвърт от населението, същата част от бюджета се насочва към тях⁹. Община Каварна успява също да получи финансиране по оперативните програми на ЕС, като развива капацитета си да кандидатства и да изпълнява проекти.

Качеството на общинските услуги също се подобрява с целенасочени мерки като създаване на длъжността омбудсман, назначаване на специалисти по интеграция на малцинствата и положителни стъпки за ограничаване на дискриминацията при предоставяне на услуги за ромите.

Предприети са конкретни стъпки, за да се осигури включване на ромите в управлението и вземането на решения. Те включват провеждане на публични срещи и дискусии, назначаване на служители от ромски произход в общината и неотдавнашния избор на четирима общински съветници роми.

Тези инвестиции са част от всеобхватна дългосрочна стратегия за интеграция, на която се гледа като условие за местно развитие. В резултат кварталът се променя значително, а качеството на живот се подобрява. Сега кварталът не е много по-различен от всеки друг квартал в града. Осигурено е адекватно предоставяне и функциониране на обществени услуги.

Сфери на инвестиции

Следващите таблици представят в обобщен вид общинските инвестиции по години, по вид и по целенасочени мерки посредством програми за интеграция на малцинствата. По-нататък са представени по-подробно инвестициите, техните цели и обхват.

Таблица 1. ИНВЕСТИЦИИ ОТ ОБЩИНА КАВАРНА ПО ГОДИНИ (2004 – 2010)

Година	Размер в лева ¹⁰
2004	235 075
2005	471 541
2006	1 388 806
2007	2 080 841
2008	363 595
2009	219 484
2010	6 457
Общо инвестиции за периода:	4 765 799

Източник: Данните са предоставени от кмета на Каварна Цонко Цонев по време на интервюто, проведено на 19 март 2015 г.

⁹ Mayors Making Most of EU Funds, (MERI): A Handbook for Good Practices of Roma Inclusion, Open Society Foundations, Budapest, July 2013.

¹⁰ Обменният курс е 1 лев = 0,51 евро.

ТАБЛИЦА 2. ИНВЕСТИЦИИ ПО ВИД И СФЕРА НА ИНВЕСТИРАНЕ

Вид	Размер в лева
Канализационна система	1 975 000
Водопроводи	629 000
Тротоари	680 000
Асфалтиране на улици	1 220 000
Общежитие	169 000
Ремонтни работи за ЦДГ „Детелина“	96 000
Детски площадки	27 000
Общо инвестиции:	4 796 000

Източник: Данните са предоставени от кмета на Каварна Цонко Цонев по време на интервюто, проведено на 19 март 2015 г.

ТАБЛИЦА 3. ИНВЕСТИЦИИ ЗА ИНТЕГРАЦИЯ НА МАЛЦИНСТВОТА В ОБЩИНА КАВАРНА

Вид	Размер в лева
Инфраструктура за отпадъчни води в Каварна (2008 г.) – Колектор VI и канализационна система	11 000 339,78
Образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства (2012 г.)	368 450,06
„Шанс за всяко дете“ – 8 юли 2014 г. за 22 месеца	439 682
Общо:	11 808 471

Източник: Данните са предоставени от кмета на Каварна Цонко Цонев по време на интервюто, проведено на 19 март 2015 г.

Информацията за публичните инвестиции в Каварна е събрана въз основа на представените данни в други изследователски публикации¹¹, както и по информация и данни, предоставени от кмета на Каварна.

¹¹ Mayors Making Most of EU Funds, (MERI): A Handbook for Good Practices of Roma Inclusion, Open Society Foundations, Budapest, July 2013.

Инфраструктура

Инвестициите в сферата на инфраструктурата включват изграждането на водопровод в квартал Хаджи Димитър със 751 350 лева от общинския бюджет; премахването на нерегламентираното сметище; изграждането на канализационна система за 1 746 000 лева; ремонта и асфалтирането на улици на стойност 1 871 800 лева; ремонта на тротоари – 261 130 лева; ремонта на стари и изграждането на нови детски площадки – 49 880 лева.

Трудова заетост и обучение за придобиване на нови умения

По финансовия инструмент програма ФАР (PHARE) през 2007 година са вложени 176 086 евро по проект с продължителност 12 месеца „Квалификация, интеграция, заетост – достоен живот за роми чрез Център за подкрепа на земеделието Каварна“ в партньорство с община Каварна. Целта е увеличаване на възможностите за устойчива заетост на 100 безработни роми и 26 земеделски производители също от ромски произход.

През 2008 година отново с финансиране по програма ФАР са положени усилия за справяне с растящата младежка безработица в Каварна чрез подобряване на условията в местния обучителен център – 50 665 евро. През 7-те месеца на програмата е осигурена заетост на 30 младежи (на възраст от 18 до 29 години), а с техния труд е основно ремонтирана сградата на обучителния център.

По Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ за периода 2007 – 2014 година са инвестирани 50 665 евро за младежка заетост и квалификация, както и допълнителни 400 000 лева за други образователни проекти.

През 2012 година по Регионална програма за заетост „Поддържане на зелените площи и почистване на Община Каварна“ са изразходвани 88 120 лева за временна заетост на безработни лица в сектора почистване за срок от 9 месеца.

През 2013 – 2014 година е осигурено финансиране от държавния бюджет по Национална програма „Асистенти на хора с увреждания“ за заетост на осем души, които полагат грижи за хора с увреждания.

В подкрепа на самостоятелната заетост в областта на земеделието общината предоставя общинска земя на непритежаващи земя роми за отглеждане на плодове (дини, пъпеши) и зеленчуци. Предоставени са и 100 декара общинска земя за засаждане с билки. В резултат 25 роми получават за дългосрочно ползване по 4 декара земя.

Образование

През 2012 година (през юни и ноември) стартират двата обучителни етапа на проекта „Нов шанс за успех“ в две училища – „Стефан

Караджа" и „Братя Миладинови“, а вложените в проекта средства са съответно 6 000 и 9 094 лева.

Разработена е и програма за ограмотяване на пълнолетни роми, в която са обхванати 7 души в училище „Стефан Караджа“ и 18 души в училище „Братя Миладинови“. През учебната 2013/2014 година в училище „Стефан Караджа“ е организирано и целодневно обучение, за което са вложени 98 000 лева.

С финансова помощ от Европейския социален фонд в Професионална земеделска гимназия „Тимирязев“ е осъществен проект на стойност 77 000 лева, с който е постигнат спад в процента на отпадналите от обучение ученици от 9 % преди проекта до 5 % след приключването на проекта. Отчетен е и по-висок коефициент на записване в гимназията за учебната 2013/2014 година. Освен това по-голям брой ромски родители, които проявяват интерес за успеха на децата си в училище и по-голям брой ученици участват в клубовете и студиата на Младежкия научно-професионален център.

През учебната 2013/2014 година в основно училище „Св. св. Кирил и Методий“ са осъществени два проекта – „Целодневно обучение“ и „Реинтеграция на отпаднали ученици“ (партньор на Сдружение „Център 21“). Стойността на проектите е 32 512 лева. Осем учители преминават обучение по нови образователни подходи и методи за реинтеграция и предотвратяване на отпадане от училищно обучение. През последната учебна година няма случаи на отпаднали от обучение ученици. Работи се активно за реинтеграция на отпадналите и вече са реинтегрирани 2 ученика.

Община Каварна е бенефициент по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ за изпълнение на проекта „Образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства – Каварна за етническа толерантност“ с продължителност 14 месеца от 2012 до 2014 г. и с бюджет 368 450 лева. Партньори са начално училище „Братя Миладинови“ и ЦДГ „Детелина“, а изпълнители са „Треада“ ООД, „Офис В“ ООД и „ФОЛИ АРТ“ ООД.

Със средства от бюджета на община Каварна е създаден Общински консултативен център по проблемите на децата и младежите. Центърът работи в тясно сътрудничество с държавните и общински власти, организации, детски градини, училища, местната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, НПО и граждани.

Между 2009 и 2014 година са назначени двама ромски медиатори в рамките на проект „Шанс за всяко дете“ по Програма „Деца и младежи в риск“ с финансиране в размер 224 854 евро от Министерството на образованието и науката по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство 2009 – 2014 година.

През 2013 година община Каварна и партньорите по проекта „Шанс за всяко дете“ – ЦДГ „Детелина“ и начално училище „Братя Милади-

нови“, организират обучение в 6 модула на 180 учители за работа в мултикултурна среда. Обучението е част от проекта „Образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства – Каварна за етническа толерантност“.

Жилищни условия

През 2004 година стартира процес за узаконяване на незаконни къщи и всички сгради, в които живеят семейства и за които е прието, че са подходящи за живеене, биват узаконени. След това започва да се прилага строг контрол върху изграждането на нови постройки чрез получаване на разрешения за строеж и одобрени архитектурни планове. През годините в квартала са построени десетки къщи, два нови хотела и магазини, заведения за хранене и кафенета.

Усилията за осигуряване на нормални жилищни условия за всички жители на Каварна включват превръщането на неизползвана двуетажна сграда в общежитие, където са настанени десет от най-бедните ромски семейства. За останалите кметът предприема друг подход – те получават възможност да си построят собствени домове на общинска земя със свои усилия и средства. За целта през 2008 година започва информационна кампания сред жителите относно възможността да се възползват от учреденото право на строеж. Право на строеж получават 57 ромски семейства.

Инвестиция в система за събиране на отпадъчни води в ромския квартал прави възможно премахването на нерегламентираното сметище и рекултивиране на 40 дка земя. Тези терени са включени в градоустройствения план, парцелирани са за застрояване и са урегулирани, а около 70 ромски семейства получават по половин декар с учредено право на строеж. За да насърчи изграждането на домове, общината разработва готови типови проекти за къщи и ги предоставя на желаещите безплатно.

Изградени са нови улици, построена е и цялата необходима инфраструктура за новите собственици в този нов жилищен квартал.

Здравеопазване

От 2007 година насам общината изпълнява проекта „Превантивни грижи и здравна просвета за майчино и детско здравеопазване“ (в партньорство с Регионална здравна инспекция – Добрич), по който се извършват скрининг тестове, диагностициране и лечение на бременни и деца в мобилни кабинети.

През 2008 година в общината е назначен здравен медиатор, който подпомага работата по подобряване на здравето на ромите посредством информационни кампании, лекции и дейности за превенция, насочени към младежите, жените, децата и хората в риск от социално значими заболявания.

За справяне с липсата на здравно осигуряване е учреден фонд за лечение на социално слаби, в който всяка година постъпват по 20 000 лева. Това са средства, които общината осигурява за лечение на всички социално слаби, възрастни и уязвими граждани на Каварна. Процентът на използвалите фонда роми е спаднал от 50 % на 25 %.

В периода от 2007 до 2012 година са инвестирани 127 600 лева за подобряване качеството на болничното лечение в МБАЛ-Каварна.

Със съдействието на Регионална здравна инспекция – Добрич са организирани информационни кампании, в това число 24 лекции от здравни специалисти в училищата за ученици, родители и учители (по две лекции на срок), дискусии, разпространение на листовки и брошури в квартал Хаджи Димитър и селата с предимно ромско население.

ОЦЕНЯВАНЕ ЕФЕКТИТЕ ОТ ПУБЛИЧНИТЕ ИНВЕСТИЦИИ

В следващия раздел са представени събраните и анализирани качествени и количествени данни за различните сфери на публични инвестиции.

Както бе посочено в раздела „Методология“, всяка глава е структурирана по следния начин:

- Кратко описание на положението в квартала преди инвестициите, като се очертава положението на ромското и неромското население спрямо базов индикатор;
- Прави се сравнение с наличните средни стойности за страната и областта за ромското и неромското население, като се използват наличните данни от НСИ и от проучването на ПРООН/FRA;
- Промените в съответните индикатори след инвестициите в Каварна се анализират въз основа на данните от специализираното проучване от 2015 година и поисканите от НСИ данни от Преброяване 2011 (за целия град, за ромското и за неромското население);
- Значимостта и въздействието на промените се анализират посредством сравнение със средните стойности за страната и средните стойности за ромите в национален план.
- Релевантността се оценява и спрямо инвестицията с оглед установяване на правопрпорционална връзка между ефекта и инвестицията, когато има такава.

Демографска ситуация

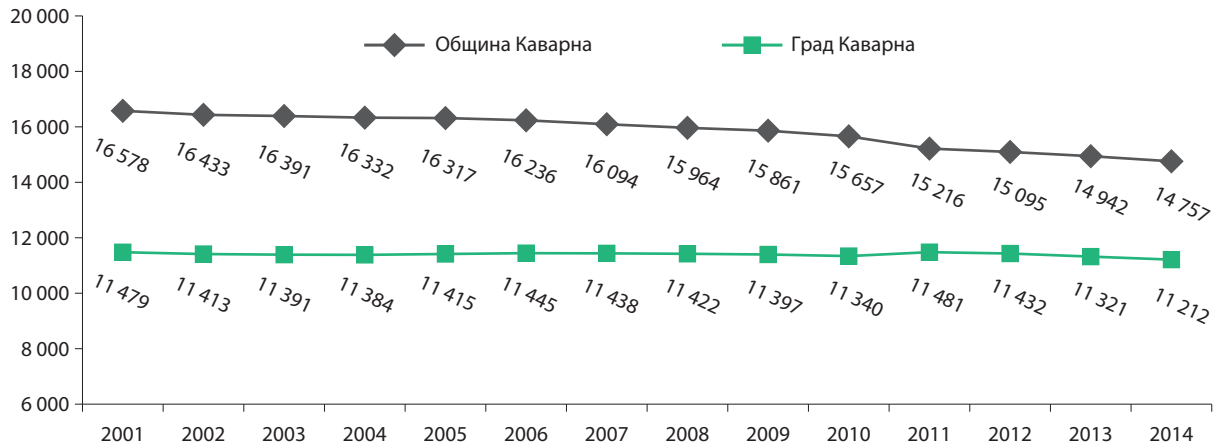
Подходяща отправна точка при изясняване на контекста за анализ на ефекта на инвестициите, както и за сравнение с общото положение на ромите в България, е общ поглед върху демографската ситуация.

В сравнение с общия спад в броя на населението в България и по-специално на населението на община Каварна в периода между 2001 и 2014 година спадът на населението в град Каварна е относително малък – около 2 % в сравнение с 11 % за общината и почти 8 % средно за страната. Фактът, че броят на населението в Каварна остава почти непроменен в продължение на повече от десетилетие въпреки отрицателния естествен прираст, е непряк индикатор, че градът привлича население от други селища и следователно се възприема като добро място за живеене. Това изглежда особено вярно за ромите. Ромското население в град Каварна се е увеличило със 7 % в периода между двете преброявания през 2001 и 2011 година – от 1 722 на 1 847 души. Същевременно ромското население в България е намаляло с 12 % – от 370 908 на 325 343 души¹².

¹² НСИ: Непубликувани данни от Преброяване 2001, предоставени на Витоша Рисърч през 2008 г. и Окончателни резултати от Преброяване 2011/Население/Население по области, общини, населени места и самоопределение по етническа принадлежност към 1.02.2011 г.

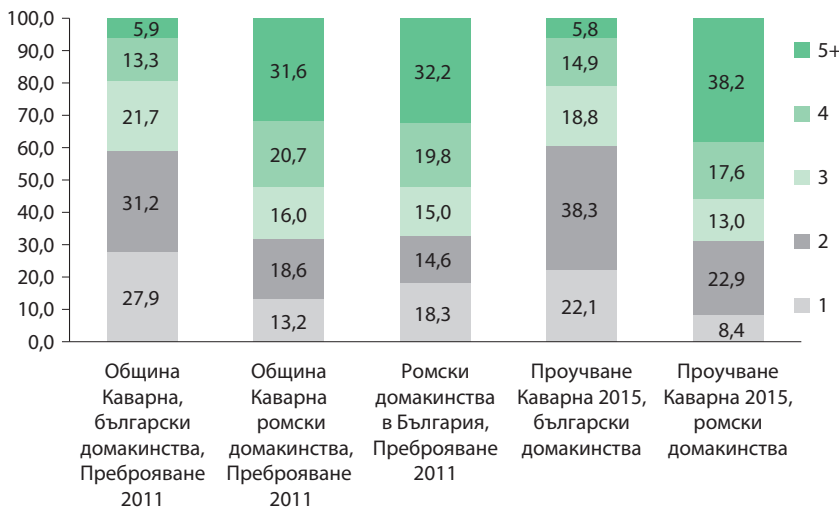
Може да се предположи, че възможните причини се дължат на два фактора: по-благоприятен естествен прираст или по-благоприятен миграционен баланс на ромското население в Каварна в сравнение с ромското население в България като цяло.

ФИГУРА 1. НАСЕЛЕНИЕ НА ОБЩИНА И ГРАД КАВАРНА КЪМ 31.12 НА СЪОТВЕТНАТА ГОДИНА (БРОЙ)

Източник: Национален статистически институт: Население по области, общини, местоживее и пол.

ФИГУРА 2. БРОЙ НА ЧЛЕНОВЕТЕ В ДОМАКИНСТВОТО (% ОТ ДОМАКИНСТВОТА)

Източници: Преброяване 2011, Том 3. Области, Книга 8. Добрич; Преброяване 2011, Том 1. Население, Книга 4. Домакинства; Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, 2015 г.

Размерът на ромските домакинства в град Каварна в началото на 2015 година е много сходен с размера на ромските домакинства в община Каварна и на ромските домакинства в страната според Преброяване 2011. И в трите групи едночленните и двучленните домакинства представляват около една трета, а тези с четири и повече членове са около 52 % според данните от Преброяване 2011 за страната и за община Каварна, и около 56 % според количественото проучване в квартал Хаджи Димитър (Фигура 2). Същевременно едночленните и двучленните домакинства са около 60 % от българските домакинства в община Каварна през 2011 г.

(според Преброяване 2011) и в град Каварна през 2015 година (според количественото проучване). Средният брой членове в ром-

ските домакинства в Каварна е малко по-нисък, но сходен с този в ромските семейства в страната като цяло, а по отношение на българските домакинства се наблюдава сходна взаимовръзка, но с по-малка разлика (Фигура 3).

ФИГУРА 3. СРЕДЕН БРОЙ ЧЛЕНОВЕ В ДОМАКИНСТВО

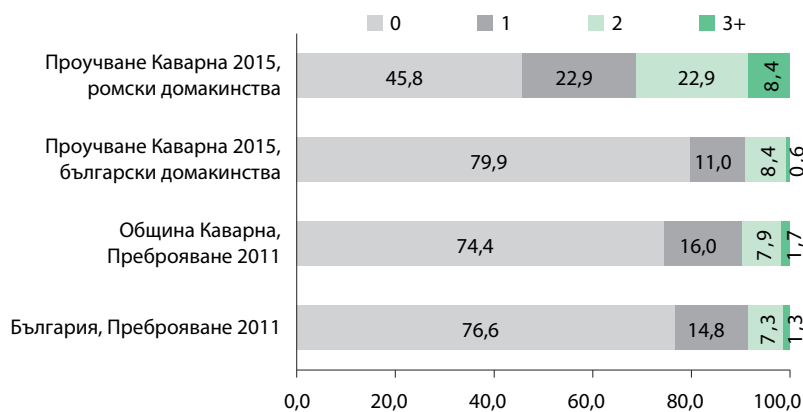

Източници: Преброяване 2011, Том 3. Области, Книга 8. Добрич; Преброяване 2011, Том 1. Население, Книга 4. Домакинства; Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, 2015 г.

От гледна точка на възрастовата структура, ромското население в град Каварна е значително по-младо от българското. Според резултатите от проучването средната възраст на член от ромските домакинства е 34 години в сравнение с 48 години в българските домакинства и при средна възраст на пълнолетните членове на домакинствата в страната съответно 44 и 54 години. Това се дължи главно на значителния дял български домакинства, чиито членове са на възраст над активната, но и на по-големия брой ромски домакинства, които имат деца и по-големия брой деца в едно домакинство (0,97 в сравнение с 0,30 за българските домакинства). Докато едва около 20 % от българските

домакинства изобщо имат деца, а по-малко от 1 % имат повече от две деца, по-голямата част от ромските домакинства – 54 %, имат деца, а 8 % имат три или повече деца (Фигура 4).

ФИГУРА 4. БРОЙ НА ДЕЦАТА ПОД 16 ГОДИШНА ВЪЗРАСТ В ДОМАКИНСТВО (%)

Източници: Преброяване 2011, Том 3. Области, Книга 8. Добрич; Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, 2015 г.

Представените данни сочат, че моделът на домакинствата при ромското население в Каварна следва моделите, характерни за ромите в България като цяло и няма индикации за промени.

Жилищни условия и инфраструктура

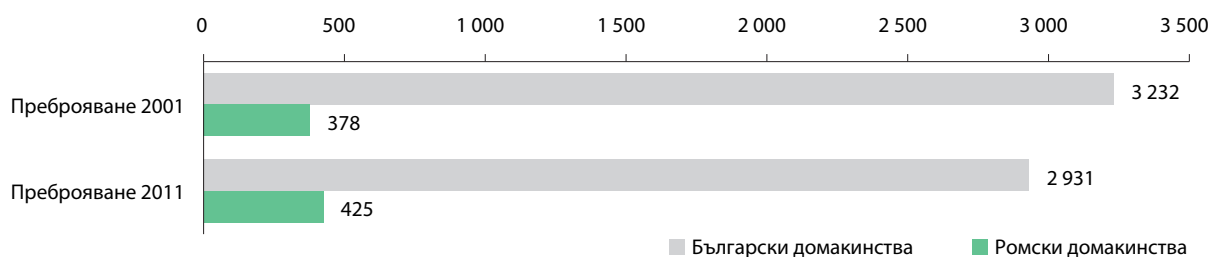
Жилищните условия и инфраструктурата са две от ключовите сфери, където са направени инвестиции от общината и те са разгледани по-долу.

Съществуват две основни предизвикателства по отношение на положението с жилищата на ромите в България. Първото е законността на много от постройките, в които живеят ромите, а второто – действителните жилищни условия. За цялата страна е характерно, че непропорционално голям брой роми в сравнение с неромското население живеят в жилищни условия, които не отговарят на стандартите, и са възпрепятствани в достъпа си до основни комунални и публични услуги като питейна вода, електричество и санитарни съоръжения, както и до друга инфраструктура¹³.

Наличност на жилища

Положението в квартал Хаджи Димитър в началото на 2000 година е било много подобно на описаното по-горе. Както е видно от данните в Преброяване на населението и жилищния фонд в Република България от 2001 година, броят на самоопределилите се като ромски домакинства е 378. Този брой нараства до 425 в Преброяване 2011. За разлика от това, броят на населяваните от българи жилища в града е намалял от 3 232 през 2001 до 2 931 през 2011 г. Затова увеличението на ромските домакинства не може да се обясни с обща тенденция в града, но може да се направи връзка с осъществените от общината схеми за подкрепа и с цялостното подобрение на жилищните условия.

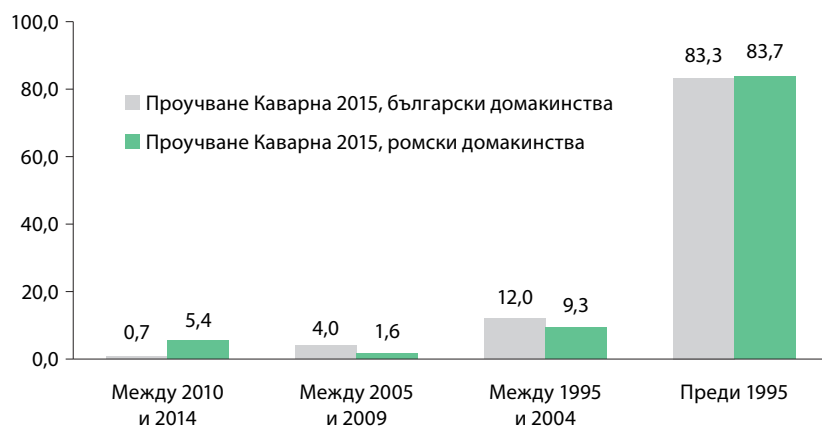
ФИГУРА 5. НАСЕЛЕНИ ЖИЛИЩА В ГРАД КАВАРНА ПО ЕТНИЧЕСКО САМООПРЕДЕЛЕНИЕ НА ГЛАВАТА НА ДОМАКИНСТВОТО (БРОЙ)

Източник: Национален статистически институт, Преброяване 2001 и Преброяване 2011, данни, предоставени по искане на ЦИД през август 2015 г.

¹³ UNDP/WB/EC, Regional Roma Survey 2011, Housing, p. 23.

Фигура 6. Жилища в квартал Хаджи Димитър според периода на построяването им (% от жилищата)

Източник: Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, град Каварна, 2015 г.

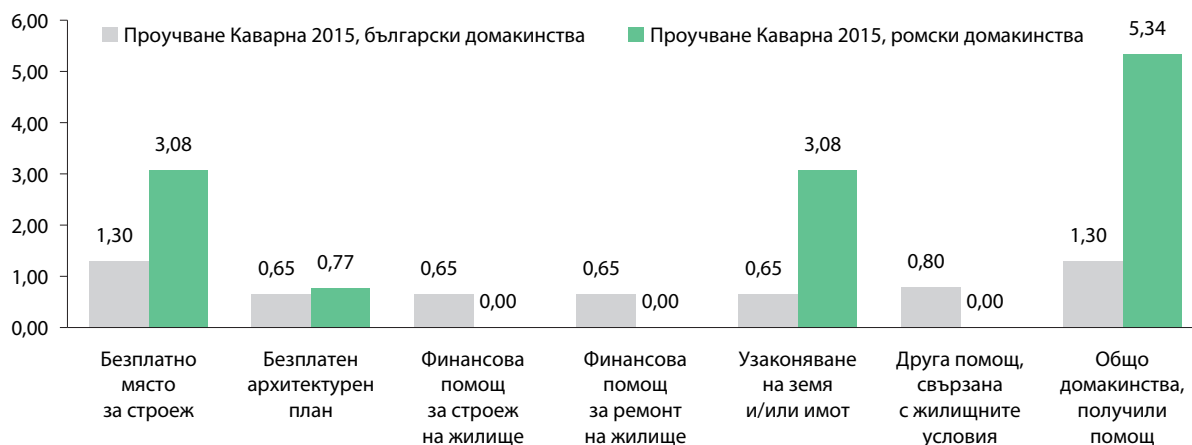
От 2004 година насам предоставянето на общинска земя за строеж на нови жилища, програмите за безплатни архитектурни планове и узаконяването на построени по-рано незаконни жилища са спомогнали за решаване на ключови проблеми в много ромски квартали, свързани с незаконните селища и липсата на земя и жилищна инфраструктура.

Данните за строежа на жилища сочат, че по-голямата част от ромските жилища в квартал Хаджи Димитър (82 %) са построени преди 1995 година. 9 % са построени в периода

между 1995 и 2004 година и още 7 % – между 2004 и 2014 година. Данните за българските домакинства сочат подобна тенденция до 2004 година, ръст от почти 4 % между 2005 и 2009 година и значителен спад до 0,65 % до 2014 година.

Проучването имаше за цел да се събере информация за ефекта от политиките на община Каварна в областта на жилищните условия и да се оцени тяхното въздействие. Въз основа на представената във Фигура 7 информация, могат да се направят следните заключения: Общият дял на ромските домакинства, получили някаква форма на подкрепа от общината, е 5,34 % (срещу 1,30 % при българските

Фигура 7. Домакинства, получили общинска помощ, свързана с жилищните условия (%)

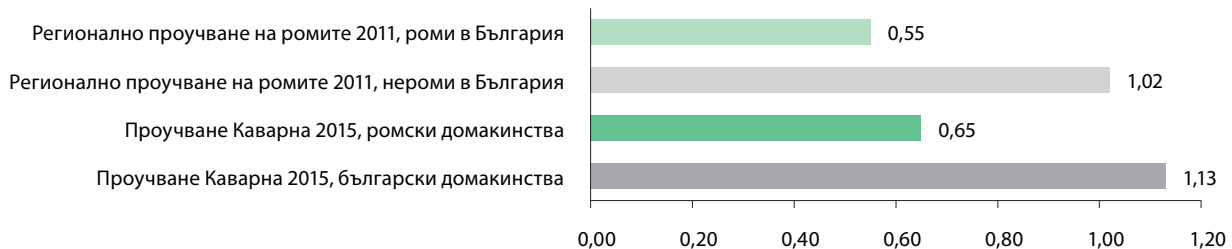
Източник: Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, град Каварна, 2015 г.

домакинства). Най-често тази подкрепа включва безплатно място за строеж и узаконяване на земя или имот (общо 3,08 %).

Освен това към момента общината няма данни за незаконни жилища в квартал Хаджи Димитър¹⁴.

Когато обаче се разгледат наличните данни за размера на жилищната площ, измерена в среден брой стаи и полезна площ в кв.м. на лице, се очертава много по-сложна картина. Това е по-подходящият индикатор, тъй като той отчита действителния брой лица, живеещи в едно и също домакинство, а както бе посочено по-горе в раздела за демографската ситуация, броят на ромите, живеещи в едно домакинство, е почти двойно по-голям от този в българските домакинства. Събраните данни за броя стаи в едно жилище са налични само на ниво община Каварна. Както по отношение на наличните стаи (Фигура 8), така и по отношение на полезната жилищна площ на едно лице (Фигура 9), въз основа на тези данни е трудно да се правят заключения относно промените преди и след инвестициите. Проучването на ПРООН/FRA на жилищните условия на ромите през 2011 година е установило, че ромските домакинства в национален план разполагат средно с 0,55 стаи на член от домакинството. Данните от проучването в Каварна през 2015 година сочат, че за ромите, живеещи в Каварна, този индикатор е 0,65. Допълнителното вглеждане в данните за българските домакинства подсказва, че те разполагат с почти двойно повече стаи – както в национален план през 2011, така и в Каварна през 2015 година.

ФИГУРА 8. СРЕДЕН БРОЙ СТАИ НА ЧЛЕН ОТ ДОМАКИНСТВОТО

Източници: UNDP: *The Housing Situation of Roma Communities: Regional Roma Survey 2011*; Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, град Каварна, 2015 г.

Данните за средната полезна жилищна площ сочат донякъде сходна ситуация по отношение на разполагаемите квадратни метри на едно лице. Съществува почти двойна разлика между ромските и българските домакинства, установена и с проучването на ПРООН/FRA от 2011 година за цялата страна, и с проучването в Каварна през 2015 година.

¹⁴ Интервю с Цонко Цонев, кмет на Каварна, 19 март 2015 г.

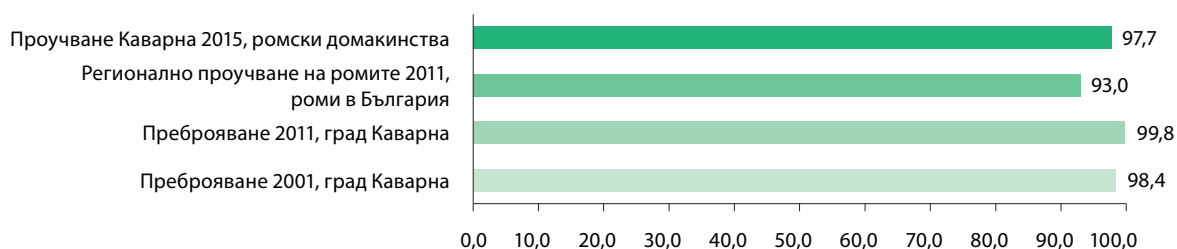
Фигура 9. СРЕДНА ЖИЛИЩНА ПЛОЩ НА ЕДНО ЛИЦЕ (КВ. М.)

Източници: UNDP: *The Housing Situation of Roma Communities: Regional Roma Survey 2011*; НСИ, Преброяване 2011, Том 2. Жилищен фонд, Книга 2. Жилища; Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, град Каварна, 2015 г.

Качество на жилищните условия

Освен анализа на данните за наличието и размера на жилищата, допълнителни фактори като течаща вода в жилището, канализационна система, тоалетна и достъп до електричество са от съществена важност при оценяване качеството на наличните жилища.

В квартал Хаджи Димитър е имало електроснабдяване и преди инвестициите. Според Преброяване 2001, 98,4 % от ромските къщи са били електроснабдени. При Преброяване 2011 този процент е нараснал до 99,8 %. Също така този процент е по-висок от средния за страната, който според проучването на ПРООН/FRA е 93 % сред ромските домакинства.

Фигура 10. НАЛИЧИЕ НА ЕЛЕКТРОСНАБДЯВАНЕ В РОМСКИТЕ ЖИЛИЩА (% ОТ ЖИЛИЩАТА)

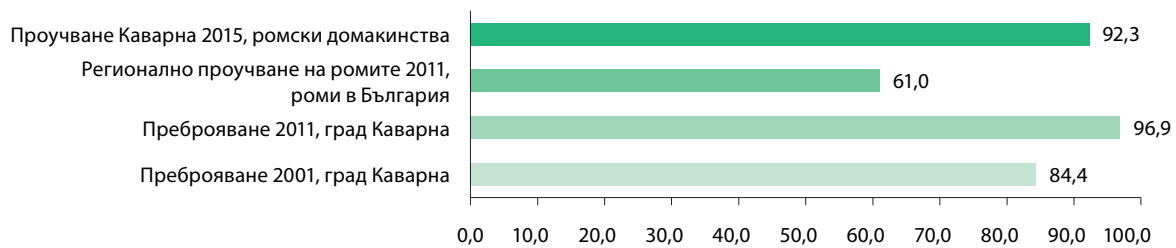
Източници: FRA: *Survey data explorer – Results from the 2011 Roma survey*; Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, Каварна, 2015 г.; НСИ: Преброяване 2001 и Преброяване 2011, данни, предоставени по искане на ЦИД през август 2015 г.

Достъпът до течаща вода в жилището в град Каварна е нараснал от 84 % през 2001 година до 97 % според Преброяване 2011. Освен това делът на домакинствата с достъп до течаща вода в жилището през 2015 година е 92,3 % според проучването в Каварна. За сравнение, процентът на ромските домакинства с достъп до течаща

вода в жилището през 2011 година е бил 61 % според проучването ПРООН/FRA.

Подобренията в положението на ромските домакинства по отношение на достъпа до течаща вода в жилището между 2001 и 2011 година и по отношение на ромските домакинства в останалата част на страната може да се обясни с изграждането на водопровод в квартал Хаджи Димитър със средства от общинския бюджет.

Фигура 11. НАЛИЧИЕ НА ТЕЧАЩА ВОДА В ЖИЛИЩЕТО* В РОМСКИТЕ ЖИЛИЩА (% ОТ ЖИЛИЩАТА)

* Данните от Преброяване 2001 не позволяват разграничение между течаща вода във и извън жилището и се отнасят и до двата варианта.

Източници: FRA: Survey data explorer – Results from the 2011 Roma survey; Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, Каварна, 2015 г.; НСИ: Преброяване 2001 и Преброяване 2011, данни, предоставени по искане на ЦИД през август 2015 г.

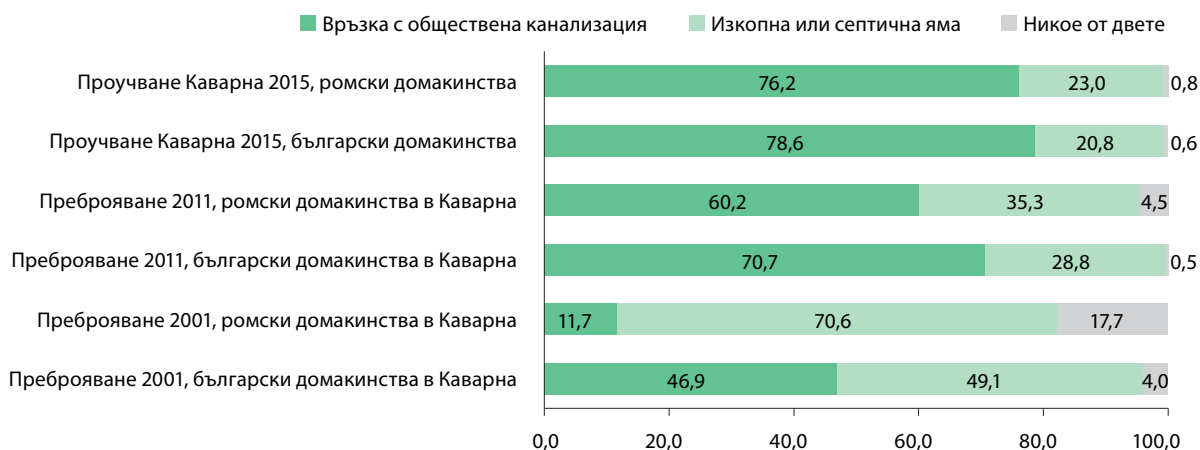
Каварна се различава от положението в останалата част на страната и по отношение на наличието в домакинствата на битова канализация или септична яма. Едва 0,76 % от жилищата нямат нито връзка с обществена канализация, нито изкопна или септична яма, докато средната стойност за страната при ромите е 39 % (според проучването на ПРООН/FRA) и 17 % (според Преброяване 2011). Подобренията на тези индикатори в сравнение със средните стойности за страната могат да бъдат обяснени с построената от община Каварна със средства от общинския бюджет канализационна система за 1 746 000 лева.

Данните от Преброяванията сочат, че през 2001 година, т.е. преди инвестициите, 12 % от ромските домакинства в Каварна са имали връзка с обществена канализация, а 71 % са имали външна септична яма и 18 % са били без канализация и без изкопна или септична яма. През 2011 година се наблюдава значителна промяна – процентът на домакинствата с връзка с обществена канализация е нараснал на 60 %, а процентът на домовете без канализация и без изкопна или септична яма е намалял четирикратно до 4,5 %.

Повлияна от инвестициите промяна има и в наличието на тоалетни (вътрешни или външни), както е видно от обобщените по-долу данни от преброяванията. През 2001 година, т.е. преди инвестициите, 87 % от ромските домакинства в Каварна са били без тоалетна и само 12 % са имали достъп до тоалетна (данните обаче не позволяват разграничение между вътрешна и външна тоалетна). През 2011 година процентът на

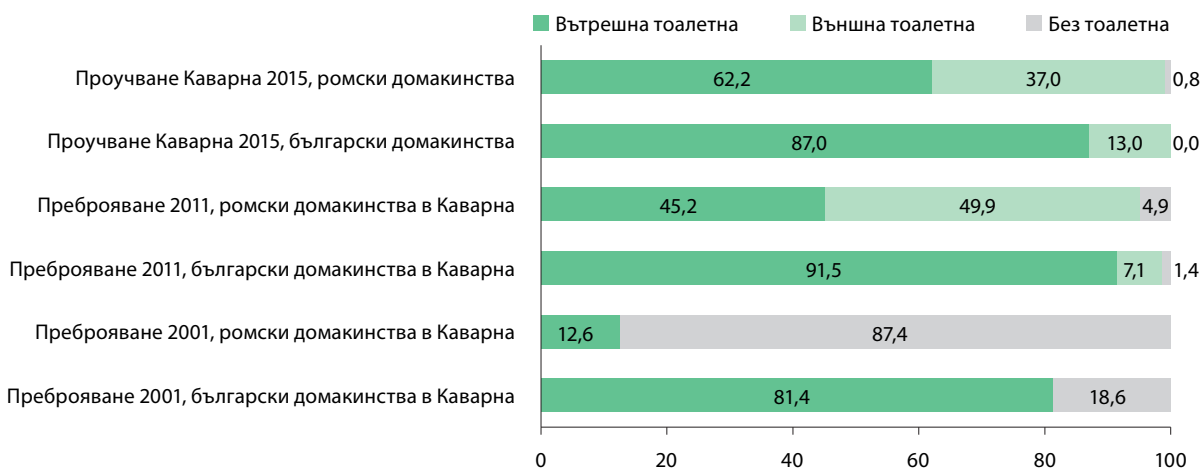
жилищата без тоалетна е спаднал до по-малко от 5 %, докато наличието на вътрешни и външни тоалетни е нараснало значително до над 40 % за всеки вид. Освен това процентът на домакинствата с вътрешна тоалетна в ромския квартал на Каварна през 2015 година е 62 % спрямо 25 % средно за страната според проучването на ПРООН/FRA и 20 % според Преброяване 2011, което също се обяснява с инвестициите в инфраструктурата за събиране на отпадъчни води.

ФИГУРА 12. НАЛИЧИЕ НА КАНАЛИЗАЦИЯ В ГРАД КАВАРНА (% ОТ ЖИЛИЩАТА)

Източници: FRA: Survey data explorer – Results from the 2011 Roma survey; Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, Каварна, 2015 г.; НСИ: Преброяване 2001 и Преброяване 2011, данни, предоставени по искане на ЦИД през август 2015 г.

ФИГУРА 13. НАЛИЧИЕ НА ТОАЛЕТНИ* В ГРАД КАВАРНА (% ОТ ЖИЛИЩАТА)

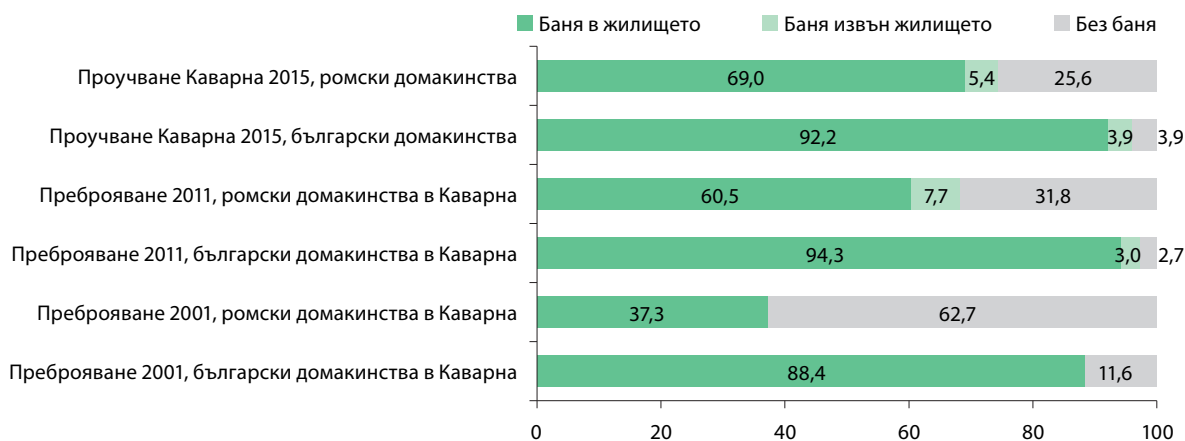
* Данните от Преброяване 2001 не позволяват разграничение между вътрешни и външни тоалетни и се отнасят и до двата вида.

Източници: Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, Каварна, 2015 г.; НСИ: Преброяване 2001 и Преброяване 2011, данни, предоставени по искане на ЦИД през август 2015 г.

Важно за нивото на лична хигиена е и наличието на баня. През 2001 година баня са имали 37,3 % от ромските домакинства в Каварна (62,7 % не са имали баня нито в жилището, нито извън него). Според Преброяване 2011 процентът на домакинствата с баня е нараснал на 60,5 %, а други 7,7 % имат външна баня.

При проведеното през 2015 година проучване 74,4 % от ромите са посочили, че имат баня (общо в жилищата и извън тях), а 25,6 % изобщо нямат баня. Това е значително повече от българските домакинства, от които само 3,9 % са посочили, че изобщо нямат баня.

Фигура 14. Наличие на баня* в град Каварна (% от жилищата)

* Данните от Преброяване 2001 не позволяват разграничение между вътрешна и външна баня и се отнасят и до двата вида.

Източници: Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, Каварна, 2015 г.; НСИ: Преброяване 2001 и Преброяване 2011, данни, предоставени по искане на ЦИД през август 2015 г.

Представените по-горе инвестиции за подобряване качеството на жилищните условия в сферата на водоснабдяването, канализацията и хигиената оказват влияние върху цялостното здравно състояние на населението, тъй като с тях се спира разпространението на болести, свързани с лоша хигиена. Значителен брой заболявания могат да се предотвратят с по-добри санитарни и хигиенни съоръжения и по-добри хигиенни практики. Подобрените санитарни и хигиенни съоръжения (например тоалетни и септични ями) позволяват на хората да изхвърлят отпадъците си по подходящ начин, което спомага за прекъсване на веригата на инфекцията на много от инфекциозните болести. Хигиената предполага действия, които водят до добро здраве и чистота, като например често миене на ръцете, миене на лицето и къпане със сапун и чиста вода. Спазването на лична хигиена се подобрява с наличието на течаща вода и сапун в помещенията.

Извършените от община Каварна допълнителни инвестиции в инфраструктурата на квартал Хаджи Димитър включват премахване на нерегламентираното сметище, асфалтиране и ремонти на улици, ремонт

на тротоари и изграждане на детски площадки. Тези инвестиции са допринесли за подобряване на условията в квартала като цяло.

С ремонтите на улиците е подобрен цялостният достъп до и от квартала, което оказва влияние върху достъпа и предоставянето на редица обществени услуги.

Здравеопазване

Един от важните индикатори за качеството на живота в даден регион или селище, както от гледна точка на здравеопазването, така и на жизнения стандарт като цяло, е естественият прираст на населението. През последните две десетилетия този индикатор в България постоянно бележи отрицателни стойности, които варират в зависимост от общата икономическа ситуация, а от 2009 година насам положението се влошава ежегодно. В регионална перспектива преди десет години и област Добрич, и община Каварна са имали по-добри показатели от средните за страната. Това се променя след 2006 година и особено след началото на икономическата криза през 2008 година показателите за областта и за общината падат под средните за страната. От 2010 година насам обаче естественият прираст на населението в област Добрич продължава да спада и през последните три години се запазва с около 1,5 пункта по-нисък от средния за страната, докато естественият прираст в община Каварна бележи променливи положителни изменения и през 2013 и 2014 година е много близък до средния за страната.

ФИГУРА 15. ЕСТЕСТВЕН ПРИРАСТ НА 1 000 ДУШИ ОТ НАСЕЛЕНИЕТО 2005 – 2014 г.

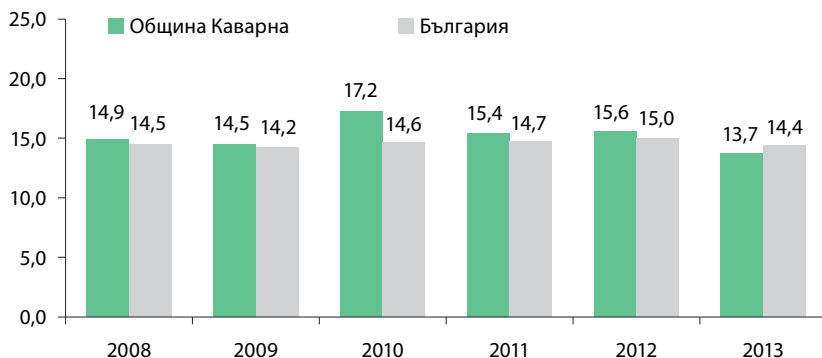

Източници: НСИ: Естествен прираст на 1 000 души от населението по статистически райони, области и местоживееие; Регионална здравна инспекция – Добрич: Годишни отчети за дейността на Инспекцията 2007 – 2014.

Статистическите индикатори за коефициента на смъртност са важни, макар да не предоставят пряко информация за качеството на жи-

вота като цяло и по-специално за равнището на здравеопазването. За съжаление, за тези индикатори няма статистически данни по етнически признак и само общите коефициенти могат да служат като приблизителен ориентир в общите условия, които се отнасят и до ромското население.

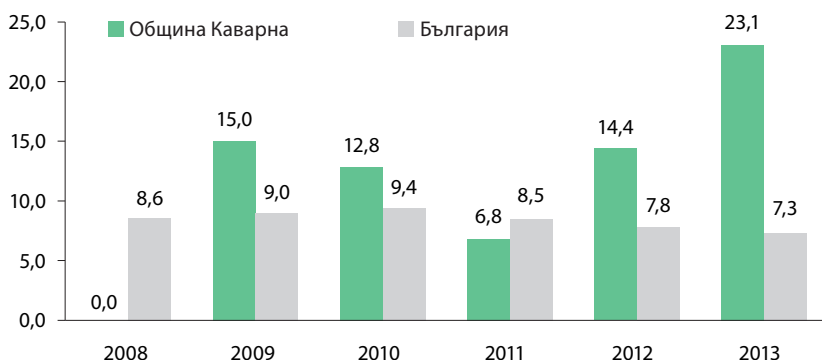
Фигура 16. КОЕФИЦИЕНТ НА СМЪРТНОСТ (НА 1 000 ДУШИ ОТ НАСЕЛЕНИЕТО)

Източник: Изчисления на авторите въз основа на данните, предоставени от НСИ: Коефициенти на смъртност по местоживее, статистически райони, области и пол; Отчети за здравните услуги 2009 – 2014.

Между 2008 и 2012 година коефициентът на смъртност в община Каварна се запазва малко по-висок от средния за страната с едно по-значително нарастване през 2012 година. Последните данни от 2013 година обаче сочат обратни резултати. Дали тази тенденция е дългосрочна или спорадична ще се изясни в бъдеще. Въпреки това тя би могла да е показателна за подобрените условия на живот в общината, които са достатъчно съществени, за да се обърне тенденцията.

Фигура 17. ДЕТСКА СМЪРТНОСТ (НА 1 000 ЖИВОРОДЕНИ)

Източник: Изчисления на авторите въз основа на данните, предоставени от НСИ: Коефициенти на смъртност по местоживее, статистически райони, области и пол; Отчети за здравните услуги 2009 – 2014.

За съжаление, подобни положителни изводи не могат да се направят по отношение на детската смъртност. Като цяло изчисленията на детската смъртност за община Каварна не могат да генерират статистически значими данни поради малкия брой раждания ежегодно (около 200 до 300) и единични смъртни случаи. По тази причина детската смъртност бележи значителни и нееднозначни отклонения от средните стойности за страната (Фигура 17). Въпреки тези съображения обаче броят на новородените деца намалява всяка година, а последните налични данни от 2013 година

сочат най-висок брой от 3 смъртни случая за целия период от 2008 година насам.

Здравно състояние

Честотата на заболяемост от някои инфекциозни болести също е свързана с качеството на живот, но е по-непосредствена индикация

ТАБЛИЦА 4. РЕГИСТРИРАНИ ЗАБОЛЯВАНИЯ ОТ АКТИВНА ТУБЕРКУЛОЗА (НА 100 000 НАСЕЛЕНИЕ)

	Средно за страната	Област Добрич	Община Каварна
2005	127,7	35,8	няма данни
2007	120,0	28,7	0,0
2010	90,5	20,5	няма данни
2013	69,4	15,6	0,0
2014	няма данни	26,0	26,8

Източници: НСИ: Здравеопазване 2014; Регионална здравна инспекция – Добрич: Годишни отчети за дейността на Инспекцията 2007 – 2014 г.

ТАБЛИЦА 5. РЕГИСТРИРАНИ ЗАБОЛЯВАНИЯ ПРЕЗ 2013 г. ОТ НЯКОИ ЗАРАЗНИ БОЛЕСТИ, ПОДЛЕЖАЩИ НА ЗАДЪЛЖИТЕЛНО СЪОБЩАВАНЕ (НА 100 000 НАСЕЛЕНИЕ)

	Средно за страната	Област Добрич	Община Каварна
Скарлатина	57,9	30,6	26,5
Варицела	530,2	514,1	318,4
Дизентерия (шигелоза)	6,7	3,2	6,6
Остър вирусен хепатит	34,1	9,7	6,6
Бактериален менингит и менингоенцефалит	1,7	3,7	0,0
Вирусен менингит и менингоенцефалит	3,2	1,6	6,6

Източници: НСИ: Здравеопазване 2014; Регионална здравна инспекция – Добрич: Годишен отчет за дейността на Инспекцията 2014 г.

за равнището на развитие на здравеопазването в съответното населено място и по-специално за дейностите по профилактика на болестите. Сред тях най-социално значимата болест е туберкулозата.

Според публикуваните отчети на Регионалната здравна инспекция – Добрич заболеваемостта от туберкулоза в областта е няколко пъти по-ниска отколкото средната за страната. Като цяло заболеваемостта и в страната, и в областта намалява. Тази тенденция се запазва в периода между 2005 и 2013 година (Таблица 4). Данните за страната за 2014 година все още не са налични, но в областта се отчита увеличение на регистрираните случаи при заболеваемост, близка до тази през 2007 година. Заболеваемостта от туберкулоза в община Каварна през 2014 година на практика е същата като тази в областта, докато през 2007 и 2013 година няма регистрирани случаи. Трябва да се отбележи обаче, че малкият брой на населението в община Каварна „генерира“ големи вариации в данните за заболеваемостта при наблюдавани само единични случаи. Така например заболеваемост от 26,8 на 100 000 жители означава общо 3 или

4 случая в общината. Също така увеличението на случаите в областта за същата година е показателно, че причините за заболеваемостта в община Каварна са свързани по-скоро с общото увеличение на заболеваемостта в региона отколкото с фактори на местно равнище.

Като цяло най-широко разпространените заразни болести, подлежащи на задължително съобщаване, са били по-малко разпространени в област Добрич отколкото средно в страната през последната отчетна година – 2013 (с изключение на бактериален менингит и менингоенцефалит) и са били по-малко разпространени в община Каварна отколкото в област Добрич. Това се вижда най-добре при най-широко разпространените видове шарка – скарлатина и вари-

цела (Таблица 5). На пръв поглед заболяемостта от шигелоза, вирусен хепатит и вирусен менингит в община Каварна е по-висока от средната за страната и за област Добрич, но тази една и съща стойност от 6,6 на 100 000 население всъщност съответства на само един случай за всяка от трите болести. Или с други думи, дейностите в сферата на здравеопазването в община Каварна по отношение на най-широко разпространените заразни болести, подлежащи на задължително съобщаване, са еднакво добри или по-добри от тези в страната, особено в сферата на детското здравеопазване. Малките населени места в общината и съответно относително по-малките групи деца в тях също трябва да се разглеждат като важни фактори за посочените резултати. Липсата на данни за предходни години обаче не позволява анализ на влиянието на общинските политики в областта на здравеопазването.

Докато честотата на разгледаните по-горе заболявания е свързана по-общо с качеството на живот, заболяемостта от чревни инфекциозни заболявания е пряк резултат от санитарно-хигиенните условия и съблюдаването на хигиената. Както и при подлежащите на задължително съобщаване заразни болести обаче, наличието на данни само за последните две години не позволява да се правят изводи за ефектите от общинските политики.

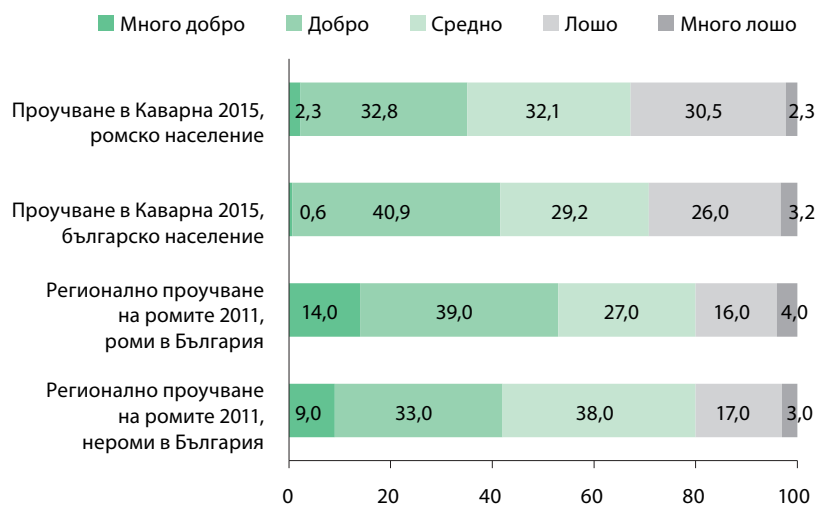
При анализа на настоящата ситуация отново ясно се вижда, че по-добрите резултати на община Каварна в сравнение с тези в област Добрич са по-видими при най-широко разпространените чревни заболявания – ротавирусен гастроентерит и ентероколит (Таблица 6). Разликата в заболяемостта от по-малко разпространените заболявания като салмонелоза, шигелоза и колибацилоза на областно и общинско равнище не е еднозначна заради малкия брой случаи в община Каварна – от един до три случая от всяка болест годишно, което генерира значителни вариации в стойностите на съответните коефициенти.

Таблица 6. РЕГИСТРИРАНИ СЛУЧАИ НА ЧРЕВНИ ИНФЕКЦИОЗНИ ЗАБОЛЯВАНИЯ (НА 100 000 НАСЕЛЕНИЕ)

	Област Добрич 2013	Община Каварна 2013	Област Добрич 2014	Община Каварна 2014
Салмонелоза	10,7	NA	10,8	13,4
Дизентерия (шигелоза)	3,2	6,6	2,7	0,0
Колибацилоза	9,1	19,9	20,0	13,4
Ротавирусен гастроентерит	34,3	26,5	34,1	20,1
Ентероколити	261,3	245,4	277,2	207,5

Източници: НСИ: Здравеопазване 2014, ISSN 1313-1907; Регионална здравна инспекция – Добрич: Годишен отчет за дейността на Инспекцията 2014 г.

ФИГУРА 18. ЗДРАВНА САМООЦЕНКА (% ОТ ЧЛЕНОВЕТЕ НА ОТГОВОРИЛИТЕ ДОМАКИНСТВА)

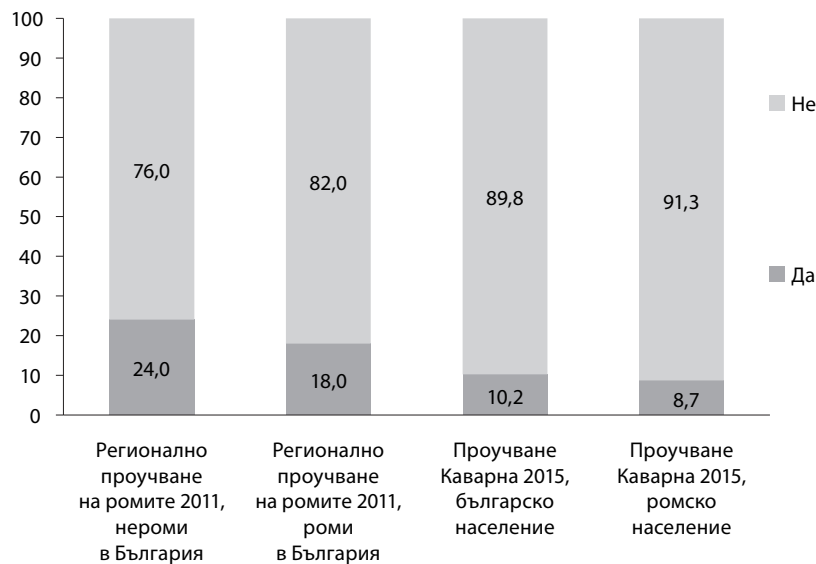

Източници: FRA: Survey data explorer – Results from the 2011 Roma survey; Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, град Каварна, 2015 г.

За измерване на здравното състояние на населението могат да се използват и показатели като самооценка на здравето.

Здравната самооценка на ромското население в Каварна се различава съществено от резултатите, установени от Агенцията на Европейския съюз за основните права (FRA) и Програмата за развитие на ООН (ПРООН) в Проучването на ромите от 2011 година. Тогава ромите в България са давали по-често положителна оценка на общото си здравословно състояние, отколкото неромите (съответно 54 % срещу 42 %), докато негативните оценки в двете подгрупи са били на практика поравно (по 20 %). Количественото проучване в Каварна през 2015 година сочи обратното съотношение: 42 % от българското население дава положителна оценка срещу 35 % при ромите, а 33 % от ромите оценяват здравето си като лошо или много лошо срещу 29 % при българите (Фигура 18).

ФИГУРА 19. НАСЕЛЕНИЕ НА 16 И ПОВЕЧЕ ГОДИНИ, ОГРАНИЧЕНО ВЪВ ВСЕКИДНЕВНИТЕ СИ ДЕЙНОСТИ ПОРАДИ ЗДРАВΟΣЛОВНИ ПРОБЛЕМИ (%)

Източници: FRA: Survey data explorer – Results from the 2011 Roma survey; Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, град Каварна, 2015 г.

Положението е подобно по отношение на хората, които се чувстват ограничени във всекидневните си дейности поради здравословни проблеми. Докато в проучването на ПРООН/FRA през 2011 година 18 % от респондентите роми на възраст 16 и повече години са се самооценили като умерено или силно ограничени, съответният дял сред неромите е бил 24 %. Същевременно количествено-

то проучване в Каварна през 2015 година не показва разлика между ромската и българската подгрупа – съответно 9 % и 10 % от членовете на домакинствата на 18 и повече години страдат от болести или увреждания, които пречат на всекидневните им дейности като

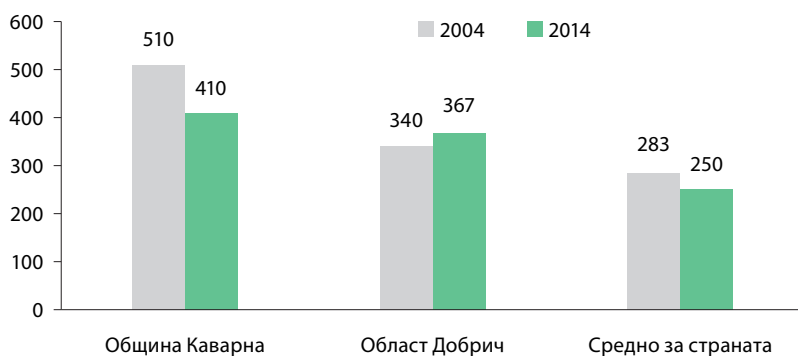
учение, работа, грижа за домакинството и дома или общуване с други хора (Фигура 19).

Повечето негативни самооценки сред ромското население в Каварна обаче са по-скоро „добра новина“, що се отнася до здравните политики на общината. Когато роми или други уязвими групи, като например населението в селските райони, дават повече положителни самооценки на здравето си отколкото средните стойности за страната, това може да се обясни по-скоро с по-ниски равнища на здравна грамотност и по-труден достъп до редовно здравно обслужване отколкото с „обективно“ по-добро здравословно състояние¹⁵.

Достъп до здравеопазване

Достъпът до здравеопазване може да се измерва с различни индикатори, сред които наличието на здравни специалисти и заведения в съответното населено място, здравноосигурителното покритие и действителното получаване на необходимите здравни грижи.

ФИГУРА 20. НАСЕЛЕНИЕ НА ЕДИН ЛЕКАР КЪМ 31.12 НА СЪОТВЕТНАТА ГОДИНА (БРОЙ)

Източник: НСИ, Население на един лекар и на един лекар по гентална медицина по статистически зони, статистически райони и области; Данни на общинско равнище, предоставени на ЦИД през август 2015 г.

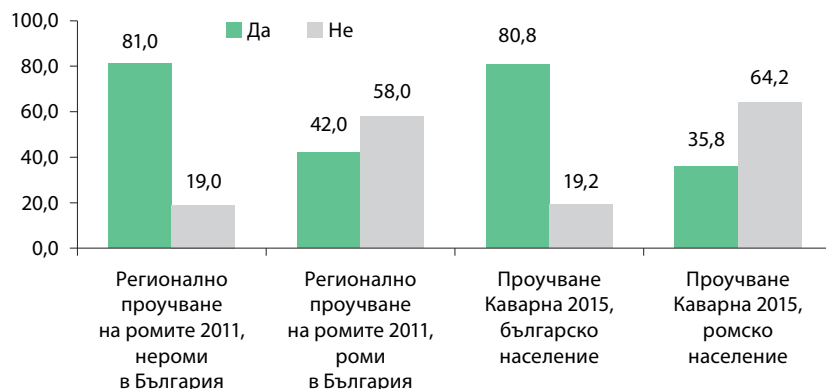
През 2004 година положението в община Каварна по показателя население на един лекар е било значително по-лошо отколкото средните стойности за страната и областта. Докато в област Добрич броят на населението на един лекар е бил около 20 % по-голям отколкото в България като цяло, в община Каварна този брой е бил 80 % по-голям (Фигура 20). Десет години по-късно положението в община Каварна, макар и отново по-лошо отколкото в страната като цяло, се е подобрило, докато в област Добрич се е влошило. Броят на населението на един лекар в

общината е спаднал с около една четвърт, достигайки 164 % от средния за страната, докато същият брой в област Добрич се е увеличил и е достигнал 147 % от средния за страната. Като се има предвид, че населението на община Каварна е намаляло с около 10 %, подобреното съотношение население на един лекар се дължи основно на факта, че през същия период броят на здравните специалисти се е запазил и дори увеличил.

Известно е, че броят на здравноосигурените лица сред ромското население е значително по-малък отколкото сред българското

¹⁵ UNDP: The Health Situation of Roma Communities: Analysis of the Data from the UNDP/World Bank/EC Regional Roma Survey, pp. 26-27, ISBN 978-92-95092-60-0, <http://www.undp.org/content/dam/rbec/docs/The-health-situation-of-Roma-communities.pdf>

**ФИГУРА 21. НАСЕЛЕНИЕ НА 16* И ПОВЕЧЕ ГОДИНИ
СЪС ЗДРАВНА ОСИГУРОВКА (% ОТ ЧЛЕНОВЕТЕ
НА ОТГОВОРИЛИТЕ ДОМАКИНСТВА)**

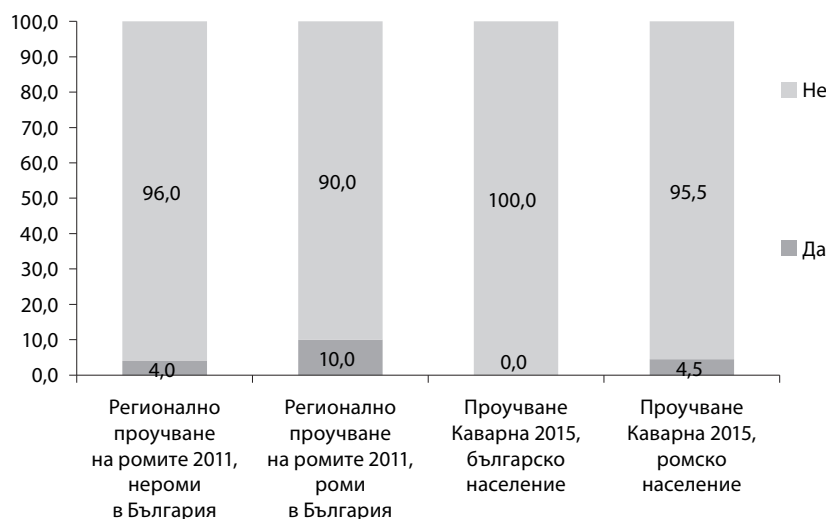

* В България всички лица под 18 г. са здравноосигурени от държавата.

Източници: FRA: Survey data explorer – Results from the 2011 Roma survey;
Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, град Каварна, 2015 г.

население и този проблем поражда безпокойство. По-конкретно, проучването на ПРООН/FRA през 2011 година сочи два пъти по-нисък дял на българските роми на 16 и повече години отколкото съответната възрастова група нероми – 42 % срещу 81 %. Докато количествено-то проучване в Каварна през 2015 година отчита на практика същия дял от българското население – 81 % от лицата на 18 и повече навършени години са здравноосигурени, то съответният дял при ромите е сравнително по-нисък – 36 %.

**ФИГУРА 22. НАСЕЛЕНИЕ НА 16 И ПОВЕЧЕ ГОДИНИ,
НЕПОЛУЧИЛО НЕОБХОДИМИ МЕДИЦИНСКИ ГРИЖИ
ПРЕЗ ПОСЛЕДНИТЕ 12 МЕСЕЦА (%)**

Източници: FRA: Survey data explorer – Results from the 2011 Roma survey;
Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, град Каварна, 2015 г.

По-малкият брой здравноосигурени роми в Каварна не означава обаче по-малък достъп до медицински услуги. Докато през 2011 година един от десет роми на 16 и повече години е посочил неудовлетворени медицински нужди през предходните 12 месеца, четири години по-късно този проблем е идентифициран за едва 4 % от пълнолетните роми и 1 % от ромските деца в Каварна.

Не би могло да се твърди, че относително по-добрите резултати за ромите в Каварна по показателя достъп до здравеопазване се дължат изключително на общинските политики. Едва 2 % от ромските и 5 % от българските домакинства са чували и знаят за съществуването на общински здравен фонд за

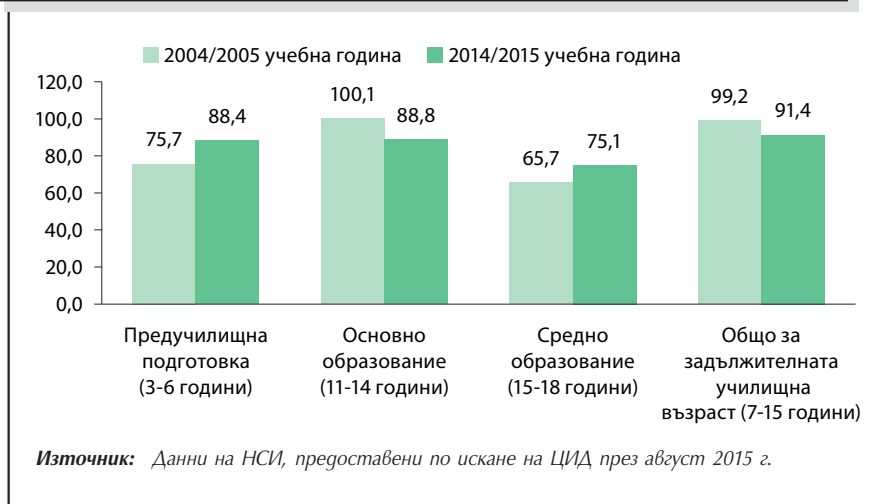
неотложни медицински разходи и следователно за възможността да се възползват от помощта му. За съществуването на здравен медиатор се знае в 5 % от ромските и 7 % от българските домакинства, но в нито едно домакинство не посочват да са получавали информация, помощ или съдействие от здравния медиатор по здравни въпроси.

По-добрият достъп до здравно обслужване може да се дължи на сравнително по-доброто икономическо положение на ромите в Каварна, на наличието и близостта на здравни специалисти до ромския квартал или на съчетанието от двата фактора.

Образование

Напредъкът в областта на образованието е трудно измерим, тъй като е необходимо повече време, за да се проявят ефектите. Крайно необходими са също надеждни и съпоставими данни за дълги периоди от време, каквито обаче липсват. Налични по етнически признак данни също липсват. Обикновено за оценка на резултатите в образователните системи се използват данни за образователното равнище. Те отразяват каква степен на образование са завършили учениците, когато не са налични други данни за резултатите или компетенциите. Тук са разгледани данни, измерващи степента на образование и коефициентите на записване (процент от населението на съответната възраст) за предучилищна подготовка (3-6 годишна възраст), начално (7-10 годишна възраст), основно (11-14 годишна възраст) и средно образование (15-18 годишна възраст). Като индикация за равнището на грамотност са използвани резултатите от Преброяването за признака грамотност, както и самооценки. Невъзможно е да се оцени качеството на образованието, тъй като тази оценка се прави или с целеви проучвания, или по данни за успеха в училище, а такива данни не са налични.

Фигура 23. Групови нетни коефициенти на записване по възрастови групи и степени на образованието в община Каварна (% от населението в съответните възрастови групи)

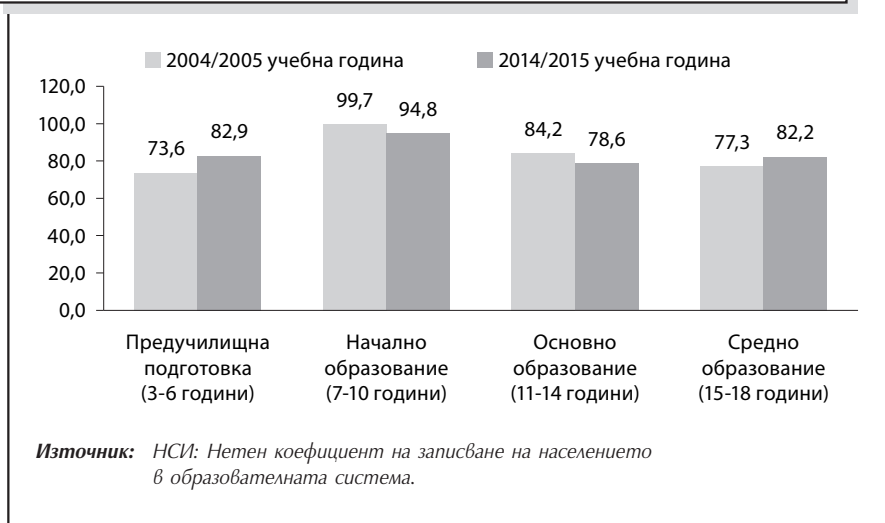
Въпреки липсата на данни могат да се очертаят някои общи тенденции на общинско равнище (Фигура 23). Съществува положителна тенденция на нарастване на коефициентите на записване между учебната 2004/2005 година и последната 2014/2015 година в предучилищното и средното образование. При всяка от двете групи се наблюдава ръст в коефициента на записване от над 10 %. В основното образование обаче има спад в коефициента на записване от 100 % на 89 %, което се отразява и в общия коефициент на записване на децата в задължителна училищна възраст.

Тези средни стойности са сравними с данните за страната (Фигура 24), където има подобен ръст в коефициента на записване за предучилищна и средна степен на образование и спад от около 6 % в записването в начална и основна степен на образование.

Инвестициите в т.нар. „меки мерки“ в образованието по принцип са по-трудно измерими, но се считат за по-важни за нивото на об-

разователните постижения и качеството на образованието. Те имат също роля за намаляване процента на отпадналите от училище. Осъществените в Каварна мерки от този тип включват подобряване на разбирането от страна на учителите за специфичните нужди на техните ученици и съответно адаптиране на образователните методи към потребностите на мултикултурното образование и на децата, чийто първи език не е български.

Фигура 24. Групови нетни коефициенти на записване по възрастови групи и степени на образованието в България (% от населението в съответните възрастови групи)

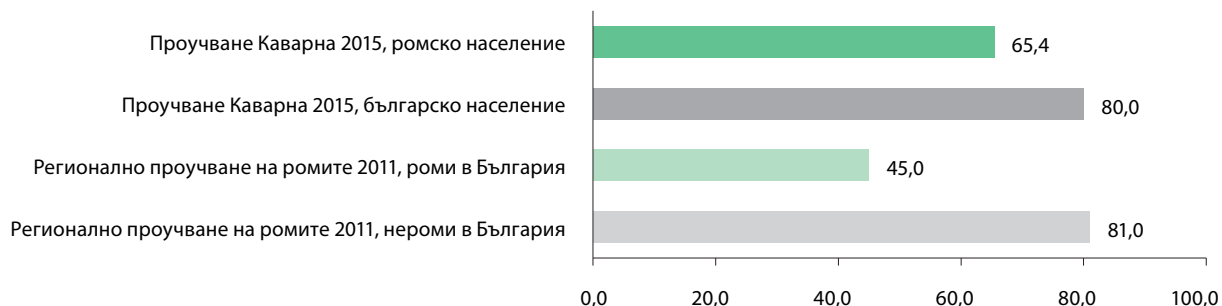

Предучилищна подготовка

Увеличението в коефициента на записване в предучилищната подготовка е особено важно. Голяма част от ромските деца пропускат този етап от образователния процес, който е от решаващо значение за успеха в училище както по отношение на посещаемостта, така и на постигнатото образователно равнище. Направените от община Каварна инвестиции в предучилищното образование посредством подобряване на инфраструктурата на целодневната детска градина в квартала и обучение на учителите за работа в мултикултурна среда са дали резултат – 56 % от ромските деца са посещавали предучилищна подготовка в миналото и 17 % посещават понастоящем. 11 % никога не са посещавали предучилищна подготовка.

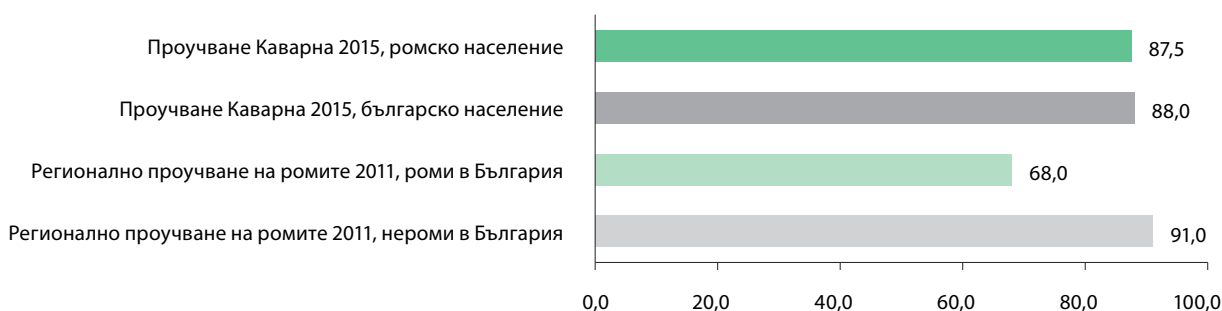
Според проучването от 2015 година 65 % от ромските деца в Каварна на възраст между 3 и 6 години са записани в предучилищна подготовка (Фигура 25). Това е по-малко от коефициента на записване на децата от българското население – 80 %. Проучването на ПРООН/FRA от 2011 година е установило подобен коефициент за неромските деца – 81 %, но средният коефициент за ромите в страната е бил значително по-нисък – 45 %, което е основание да се предполага, че някои от целевите мерки за насърчаване на записването в предучилищна подготовка в Каварна са дали положителен резултат.

Фигура 25. ПОСЕЩЕНИЕ НА ПРЕДУЧИЛИЩНА ПОДГОТОВКА – ДЕТСКА ГРАДИНА ИЛИ ПРЕДУЧИЛИЩЕН КЛАС – ОТ ДЕЦА НА ВЪЗРАСТ ОТ 3 ДО 6 ГОДИНИ (%)

Източници: UNDP: Roma Inclusion Working Papers UNDP Europe and the CIS Bratislava Regional Centre Roma Education In Comparative Perspective. Findings from the UNDP/World Bank/Regional Roma Survey; Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, Каварна, 2015 г.

Фигура 26. ПРЕДУЧИЛИЩЕН ОПИТ НА ДЕЦАТА НА ВЪЗРАСТ ОТ 7 ДО 15 ГОДИНИ (%)

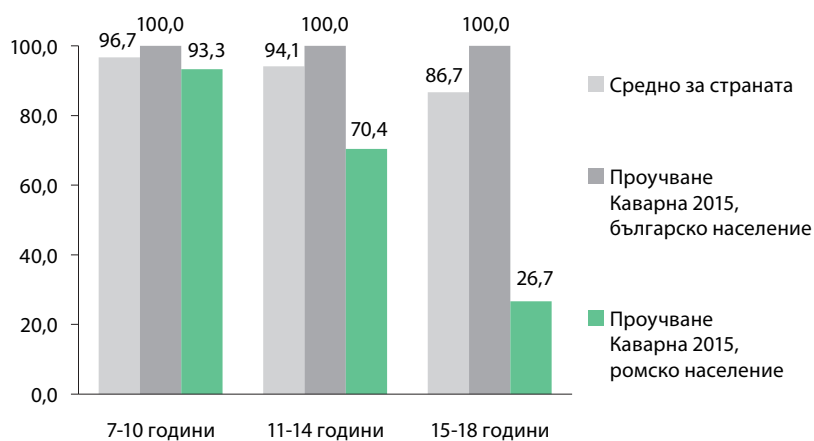
Източници: UNDP: Roma Inclusion Working Papers UNDP Europe and the CIS Bratislava Regional Centre Roma Education In Comparative Perspective. Findings from the UNDP/World Bank/Regional Roma Survey; Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, Каварна, 2015 г.

Данните от проучването относно децата, посещавали детска градина или предучилищен клас (Фигура 26), са съпоставени с данните от Регионалното проучване на ромите на ПРООН/FRA. Видно е, че броят им в Каварна е по-голям от средното за ромите в останалата част на страната. По-добрата ситуация в Каварна може да се обясни с взетите от общината мерки за записване в детска градина.

4 % от децата и младежите на възраст от 10 до 18 навършени години никога не са посещавали училище. Съвсем същият дял сред ромите на същата възраст е отчетен в проведеното от ПРООН/FRA през 2011 година Регионално проучване на ромите.

Според проучването от 2015 година коефициентът на записване в училище по възрастови групи за Каварна е най-голям в началното

ФИГУРА 27. НЕТЕН КОЕФИЦИЕНТ НА ЗАПИСВАНЕ/ПОСЕЩЕНИЕ НА УЧИЛИЩЕ ПО ВЪЗРАСТОВИ ГРУПИ ПРЕЗ УЧЕБНАТА 2014/2015 ГОДИНА (% ОТ ДЕЦАТА НА СЪОТВЕТНАТА ВЪЗРАСТ)

Източници: НСИ: Нетен коефициент на записване на населението в образователната система; Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, Каварна, 2015 г.

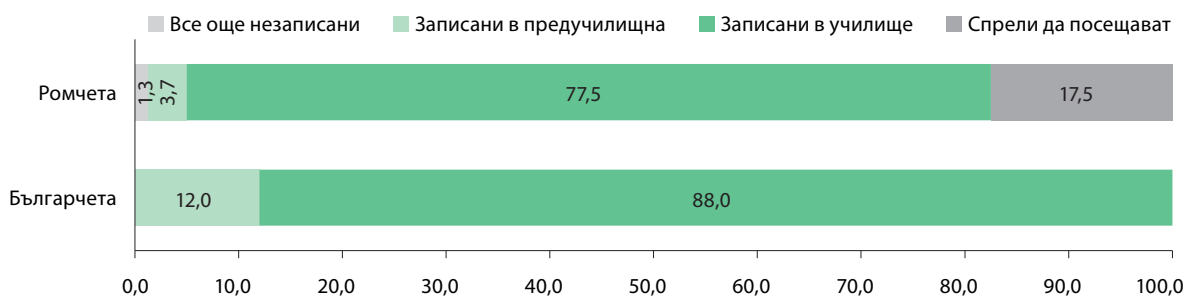
образование (от 7 до 10 годишна възраст) с 93 % при ромите, което е по-ниско от 100 % нетен коефициент на записване при българското население и 97 % средно за страната. След това коефициентът спада в прогимназиалния курс (70 % при ромите, 100 % при българите от Каварна и 94 % за страната). Този коефициент спада още по-значително в гимназиалния курс (27 % от ромите на възраст от 15 до 18 години са записани в училище в сравнение със 100 % от българското население на Каварна и 87 % в страната).

Данните са показателни за съществуващ проблем със задържането на децата в училище

и това е сфера, в която е необходимо да се вложат допълнителни инвестиции и да се разработят адекватни механизми.

Разликите между двете етнически общности са налице и по отношение на коефициента на записване за предучилищна подготовка и начално училище, но в Каварна тази разлика е по-малка отколкото в останалите места с компактно ромско население (Фигура 28). 3,7 % от ромските и 12 % от българските деца са записани за предучилищна подготовка, докато коефициентите на записване в училище са съответно 77,5 % и 88 %. Няма български деца в задължителна училищна възраст, спрели да посещават училище по една или друга причина, какъвто е случаят при 17,5 % от ромските деца.

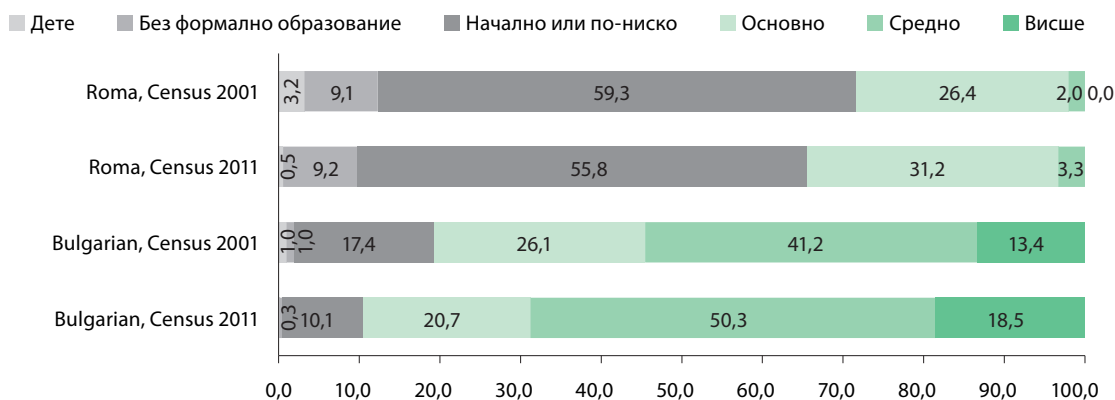
ФИГУРА 28. КОЕФИЦИЕНТ НА ЗАПИСВАНЕ НА ДЕЦАТА В ЗАДЪЛЖИТЕЛНА УЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ В КВАРТАЛ ХАДЖИ ДИМИТЪР (% ОТ ДЕЦАТА НА ВЪЗРАСТ ОТ 7 ДО 15 ГОДИНИ)

Източник: Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, Каварна, 2015 г.

Фигура 29 илюстрира настъпилата между двете Преброявания промяна в образователната структура на населението на Каварна по степен на завършено образование. Между 2001 и 2011 година процентът на ромите без формално образование се е запазил същият (9 %), а е отчетен спад в процента на тези с начално или незавършено начално образование (от 59 % през 2001 на 56 % през 2011 година). Намалението през 2011 година е всъщност нарастване до 31 % на тези с основно и 3,3 % на тези със средно образование. Няма преброени лица с висше образование. За сравнение, процентът на лицата с начално или по-ниско и основно образование сред българското население е по-нисък, докато делът на тези със средно образование е значително по-голям – 41 % през 2001 година с нарастване до 50 % през 2011 година, а 18 % от българските жители на Каварна са с висше образование. Това ясно илюстрира, че въпреки известните подобрения при основното образование, ромите в Каварна запазват по-ниското си образователно равнище.

Фигура 29. ПРОМЯНА В ОБРАЗОВАТЕЛНАТА СТРУКТУРА НА БЪЛГАРСКОТО И РОМСКОТО НАСЕЛЕНИЕ НА 7 И ПОВЕЧЕ ГОДИНИ В ГРАД КАВАРНА (%)

Източник: Данни на НСИ, предоставени по искане на ЦИД през август 2015 г.

По отношение на образователното равнище, т.е. степен на завършено образование, резултатите от проучването през 2015 година (Фигура 30) сочат, че 19 % от ромите в квартал Хаджи Димитър са без формално образование, 53 % са със завършено начално или по-ниско образование, 26 % са с основно и едва 2,5 % са със средно образование. Макар да не са пряко съпоставими, данните от Преброяване 2011 за ромите в община Каварна показват 10 % без формално образование, 57 % с начално или по-ниско, 30 % с основно и 3 % със средно или висше образование. За страната Преброяването сочи същия процент роми без формално образование – 10 %. Делът на тези с основно образование обаче е по-висок за страната с 5 %, а делът на завършилите средно образование също е по-висок с 4 % за страната в сравнение община Каварна. Това отново е показателно за по-ниските образователни равнища в града и общината Каварна, което се отнася и до образователното равнище на тамошните роми

в сравнение с това на ромите в страната. По-ниските равнища могат да се обяснят с по-високия процент отпаднали от училищно образование при ромите. Необходими са нарочни мерки за задържане на децата в училище и реинтеграция на отпадналите. Това важи особено за основното и средното образование.

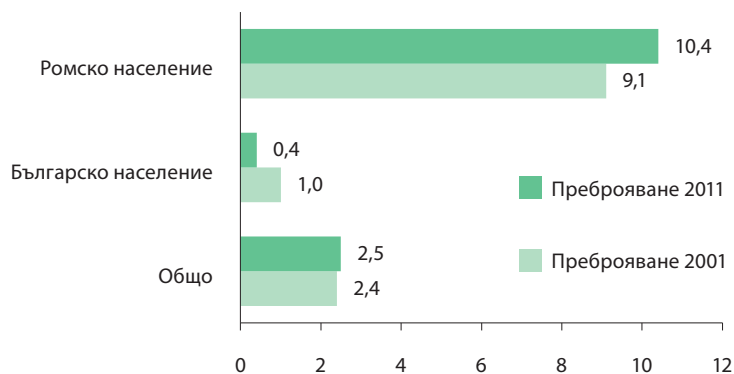
Тук следва да се отбележи, че високата степен на миграция сред ромското население на Каварна също може да допринесе за по-нисък коефициент на записване или за по-висок процент на отпадане от училищно образование. Ниският коефициент на записване особено при по-големите деца (основно и средно образование) също навежда на заключението, че щом пораснат, децата придружават родителите си, когато са на работа в чужбина.

ФИГУРА 30. ОБРАЗОВАТЕЛНО РАВНИЩЕ НА РОМСКОТО НАСЕЛЕНИЕ НА 7 И ПОВЕЧЕ ГОДИНИ (%)

Източник: Преброяване 2011, Том 3: Области, Книга 8: Добрич.

ФИГУРА 31. НЕГРАМОТНО НАСЕЛЕНИЕ НА 7/9* И ПОВЕЧЕ ГОДИНИ В ГРАД КАВАРНА ПО ЕТНИЧЕСКА ГРУПА (%)

* За Преброяване 2001 използваната възраст е 7 и повече години, а за Преброяване 2011 използваната възраст е 9 и повече години.

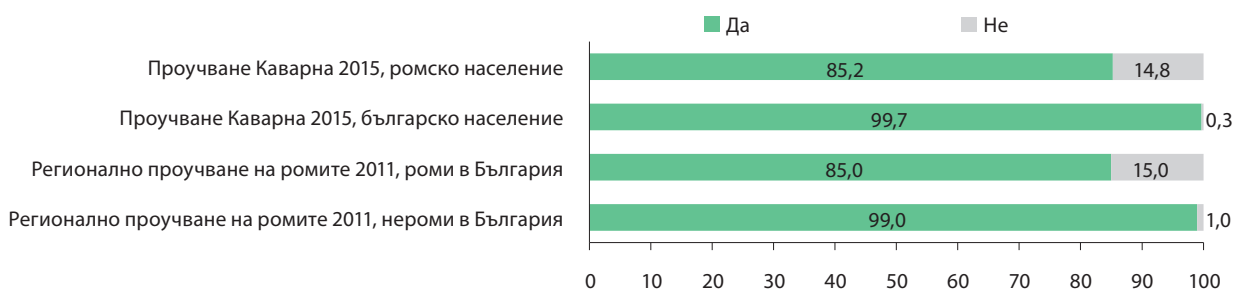
Източник: Данни на НСИ, предоставени по искане на ЦИД през август 2015 г.

По отношение на грамотността, т.е. умението да се чете и разбира смисъла на написаното, както и да се напише кратко изложение за ежедневните дейности, резултатите от Преброяването (Фигура 31) сочат увеличение на дела на неграмотните между 2001 и 2011 година от 9,1 % на 10,4 %, докато при българското население има спад от 1 % на 0,4 %.

Самооценката за грамотност в Каварна е измерена в проучването през 2015 година с въпроса „Можете ли да четете и пишете?“ с възможен отговор

„да“ или „не“. Според представените по-долу резултати (Фигура 32) 85 % от ромите в Каварна считат себе си за грамотни, докато 15 % нямат основни умения да четат и пишат. Сравнението с данните от Регионалното проучване на ромите през 2011 година показва, че няма разлика в самооценката за грамотност на национално равнище през 2011 година. И в двата случая обаче самооценката е по-ниска от тази на българското население както в Каварна, така и в страната (99 % процента умеят да четат и пишат).

ФИГУРА 32. НАСЕЛЕНИЕ НА ВЪЗРАСТ 16 И ПОВЕЧЕ ГОДИНИ, УМЕЕЩО ДА ЧЕТЕ И ПИШЕ (%)

Източници: FRA: Survey data explorer – Results from the 2011 Roma survey; Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, Каварна, 2015 г.

За да се установи значимостта и въздействието на предприетите от общината мерки в сферата на образованието, в проучването от 2015 година респондентите бяха помолени да преценят важността на мерките (Фигура 33). Като най-важна мярка с принос за увеличената посещаемост на децата в училище бе посочено въвеждането на безплатна храна за децата. Тази мярка се счита за най-важна и от ромите – 50 %, и от българските респонденти – 40 %. Въвеждането на целодневно обучение се счита за „важно“ от 20 % от ромите и 16 % от българските респонденти. Извънкласните занимания за децата обаче се посочват като важни едва от по-малко от 2 % от ромите и 14 % от българите.

По-ниските такси за детските градини за деца от бедни домакинства и за повече от едно дете в семейството се считат за следващи по важност от 40 % от ромите и 32 % от неромите респонденти. Назначаването на роми от квартала като помощен персонал в детските градини и училищата се споменава от 21 % от интервюираните роми. Тази мярка се счита за по-важна от назначаването на образователни медиатори (посредници между училището и родителите). Наблюдава се разлика от почти 6 % между роми и нероми в отговорите относно важността на извършените от общината ремонтни работи в училищата и детските градини в квартала, като 23 % от неромите ги считат за важни, а значително по-малко – 15 % от ромите мислят същото.

От представените данни може да се заключи, че свързаните с непряка финансова помощ политики (като подпомагане за таксите в

детските градини, по-ниски такси за второ и трето дете, закуски в училище) са много важни и за двете етнически групи в Каварна, но за ромите относителната им тежест е много по-голяма.

ФИГУРА 33. ЗНАЧИМОСТ НА МЕРКИТЕ НА ОБЩИНАТА ЗА ПОДОБРЯВАНЕ НА ПОСЕЩАЕМОСТТА В УЧИЛИЩАТА И ДЕТСКИТЕ ГРАДИНИ (% ОТ ОТГОВОРИТЕ „ВАЖНИ“)

Източник: Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, Каварна, 2015 г.

Направените от общината през последните 10 години инвестиции в образованието включват подобряване на материалната база и инфраструктурата. Извършен е основен ремонт и обновяване на сградите на детската градина и училищата. Повишената квалификация на персонала за работа в мултикултурна среда оказва влияние върху качеството на образованието, което обаче е трудно измеримо с наличните данни. Данните представят някои от постигнатите подобрения по отношение на коефициентите на записване, особено за предучилищна подготовка и начално училище. В интервю с Мима Стойчева, директор на Целодневна детска градина „Детелина“, тя изтъкна повишената мотивация за работа на персонала в по-добрите условия след ремонта на заведението¹⁶.

Важен момент обаче за мотивацията за по-висока посещаемост в училище са мерките за материално подпомагане на семействата (като осигуряването на безплатна храна в училище и поемането на

¹⁶ Интервю с Мима Стойчева, директор на ЦДГ „Детелина“ в квартал Хаджи Димитър, Каварна, 19 март 2015 г.

таксите) и назначаването на ромите като помощен персонал в училищата и в детската градина.

Образованието е една от сферите, в която резултатите от предприетите мерки са най-трудно измерими, тъй като се изисква повече време, за да се проявят. По същия начин в Каварна – град и община, където има по-нисък коефициент на записване и по-ниско образователно равнище при ромите в сравнение със средния за страната, от данните не личи ясно въздействието на общинските инвестиции. Образователната структура на ромите в Каварна е сходна с тази на ромите в страната – коефициентът на записване е най-висок в по-ниските степени на образование и намалява в по-високите степени. Това се вижда най-ясно при коефициента на записване а предучилищна подготовка, която, както бе посочено, е особено важна за по-нататъшното образование. За подобряване на коефициента на записване за предучилищно и начално образование наистина са направени редица публични инвестиции. Както е видно от проучването обаче, тези инвестиции не се считат за важни от целевото ромско население. Ниското образователно равнище на ромите предопределя както вида работа, която могат да намерят, така и съответното заплащане за техния труд. Ниските образователни равнища задържат ромите на дъното на скалата за доходи, придобити от несигурна, временна, сезонна заетост, както ще стане ясно от следващия раздел.

Трудова заетост

Самооценката за коефициента на икономическа активност на ромското население в Каварна през 2015 година изглежда доста по-висок от отчетеното в Преброяване 2011 – 64 % спрямо 22 %. За съжаление, причината не е по-добро положение на членовете на общността на пазара на труда. Делът на заетите през 2015 година е дори по-нисък от отчетения в Преброяване 2011 – 10 % в сравнение с 12 %. Тази разлика в показателите за икономическата активност се получава от разликата между самоопределението и стандартните дефиниции. Докато мнозинството от ромите в активна възраст в Каварна (54 %) се възприемат като безработни, а 36% като неактивни, Преброяване 2011 приема за безработни само 10 %, а 78 % категоризира като неактивни. Това означава, че повече от 40 % биха искали да имат работа, но не отговарят на критериите за активност: да са били регистрирани в бюрата по труда или да са търсили работа чрез други активни методи през месеца, предхождащ Преброяването. Като се има предвид, че предходният месец януари е свързан с най-големия традиционен ромски празник Банго Васил и по принцип е най-неблагоприятния месец за търсене на краткосрочна и сезонна работа, може да се счита, че резултатите от Преброяването не дават най-точна представа за икономическата активност на ромите.

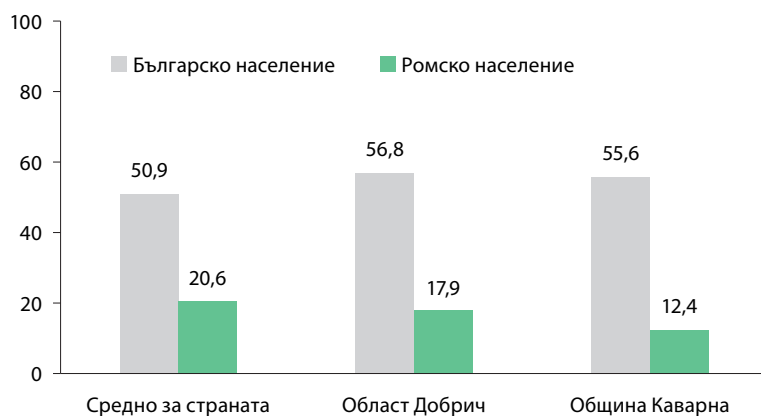
В долната таблица са обобщени осъществените проекти за заетост на ромите в община Каварна. Въз основа на наличната на проектно ниво информация, проектите са класифицирани според тяхната „степен на значимост“, т.е. постигнати ли са с тях устойчиви резултати (реално увеличаване на наличните възможности за работа и създаване

ТАБЛИЦА 7. ЗНАЧИМОСТ НА ИНВЕСТИЦИИТЕ В СФЕРАТА НА ТРУДОВАТА ЗАЕТОСТ

Проект	Описание	Стойност	Значимост
„Квалификация, интеграция, заетост – достоен живот за роми“	Обучение и заетост на 100 безработни роми и 26 земеделски производители също от ромски произход	344 394,28	от значение
Обучение на млади хора	Осигурена заетост на 30 младежи в ремонта на сградата на обучителния център в Каварна	99 092,13	от голямо значение
Други проекти по ОПРЧР	Неприложимо (N/A)	400 000,00	от пряко значение
Предоставяне на общинска земя	Принос в натура на земя на роми за отглеждане на земеделски култури	Неприложимо (N/A)	от голямо значение
Билкови насаждения	Предоставена безплатно общинска земя на роми за отглеждане на лековити растения	Неприложимо (N/A)	от голямо значение
„Поддържане на зелените площи и почистване на община Каварна“	Проекти за градинарство и почистване в рамките на града	88 120,00	от значение
„Асистенти на хора с увреждания“	Заетост за роми, които полагат грижи за хора със затруднения в придвижването	Неприложимо (N/A)	от голямо значение

Източник: Община Каварна.

ФИГУРА 34. КОЕФИЦИЕНТ НА ЗАЕТОСТ НА НАСЕЛЕНИЕТО НА ВЪЗРАСТ 15-64 ГОДИНИ ПО ЕТНИЧЕСКА ГРУПА

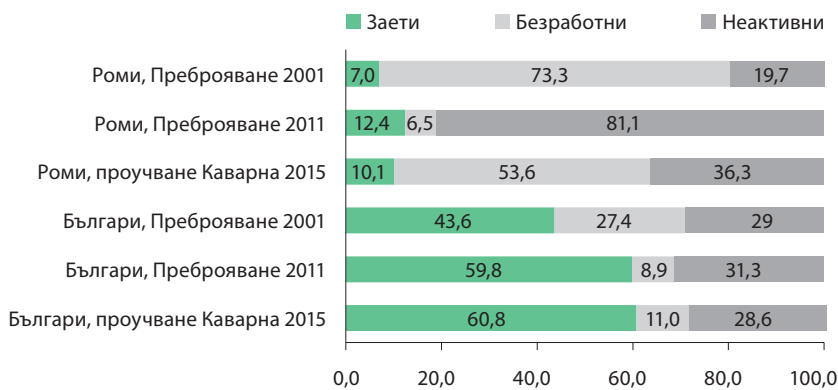

Източник: Преброяване 2011, Том 3: Области, Книга 8: Добрич.

на реални работни места) или по-скоро са допринесли за „процеса на постигане на бъдещи резултати“ под формата на обучение, преквалификация, развитие на капацитет или мотивационни курсове.

Според представените във Фигура 34 резултати от Преброяване 2011, заетостта сред ромите в трудоспособна възраст (15-64 навършени години) в Каварна е била само 12,4 %. Това е по-малко от средното за област Добрич (17,9 %) и още по-малко от средното за ромското население в страната – 20,6 %.

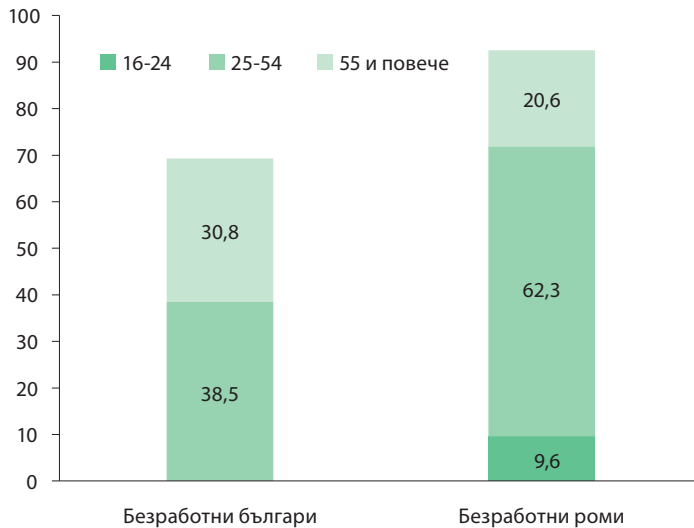
Фигура 35. ИКОНОМИЧЕСКА АКТИВНОСТ НА НАСЕЛЕНИЕТО НА ВЪЗРАСТ 15-64 ГОДИНИ В ГРАД КАВАРНА ПО ЕТНИЧЕСКА ГРУПА (%)

Източници: Данни на НСИ, предоставени по искане на ЦИД през август 2015 г., Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, Каварна, 2015 г.

По-подробно вглеждане в данните за икономическата активност на населението показва, че коефициентът на заетост на ромите в трудоспособна възраст в Каварна е нараснал в периода между двете Преброявания – 2001 и 2011 от 7 % на 12,4 %. Делът на безработните е спаднал от 73,3 % на 6,5 %. Делът на икономически неактивните (лица в трудоспособна възраст, но незаети и нетърсещи работа) е нараснал обаче от 19,7 % през 2001 до 81,1 % през 2011 г., което показва, че промяната се дължи по-вероятно на промяна на дефинициите, отколкото на промяна в състоянието на икономическата активност.

Фигура 36. КОЕФИЦИЕНТ НА ПРОДЪЛЖИТЕЛНА БЕЗРАБОТИЦА ПО ВЪЗРАСТОВИ И ЕТНИЧЕСКИ ГРУПИ В КВАРТАЛ ХАДЖИ ДИМИТЪР (% ОТ БЕЗРАБОТНИТЕ)

Източник: Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, Каварна, 2015 г.

Според проучването от 2015 година делът на трудово зетите роми е 10 %, докато 54 % се определят като безработни, а 36 % – като неактивни (Фигура 35). Съответните данни за българското население са 61 %, 11 % и 29 %.

Данните от двете национални преброявания сочат подобрение в общия коефициент на заетост между 2001 и 2011 година както за ромското, така и за българското население на Каварна.

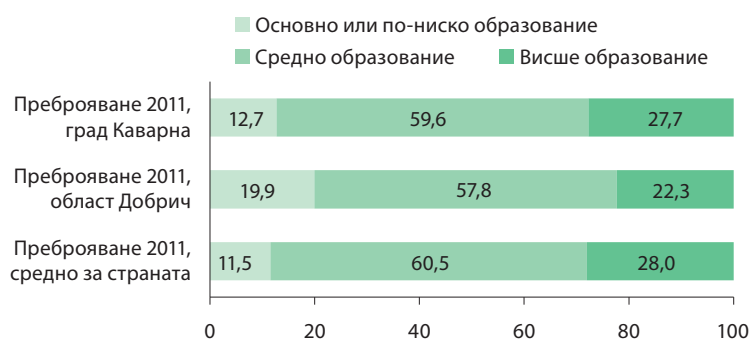
Всички тези съображения обаче не могат да обезсилят факта, че ситуацията в сферата на заетостта на ромското население в Каварна, въпреки

по-ниската възраст, е доста по-неблагоприятна в сравнение с тази на българското население (Фигура 36).

Освен това, при лицата на възраст 16 и повече навършени години едва 8 % от ромите са с постоянна заетост (работят на пълно работно време, работят в чужбина или са самостоятелно заети) в сравнение с 36 % при българското население (Фигура 39). Други 16 % са с краткосрочна или сезонна заетост или имат работа на непълно

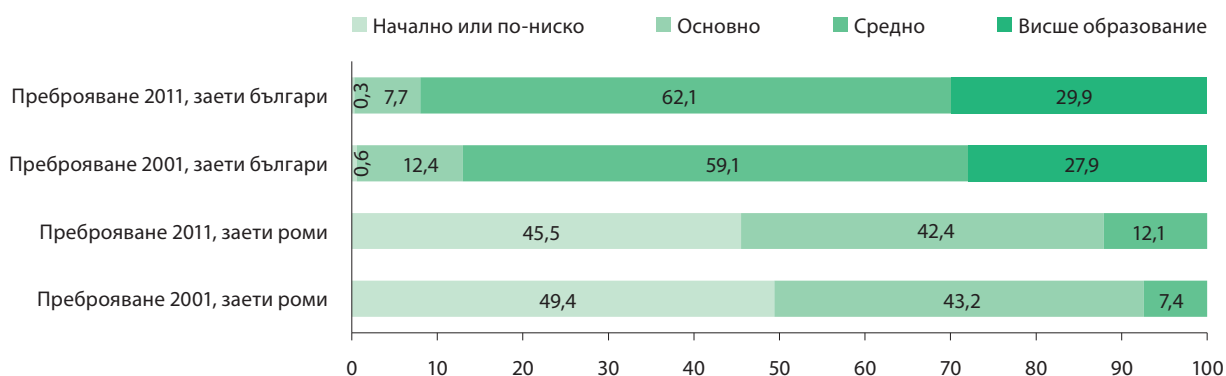
работно време в сравнение с 19 % при българското население. Казано накратко, само 24 % от ромите на възраст 16 и повече години имат трудови доходи в сравнение с 45 % от българите. Освен това, ромите много повече от българските си съседи разчитат на нестабилна и несигурна заетост.

ФИГУРА 37. ОБРАЗОВАТЕЛНА СТРУКТУРА НА ЗАЕТИТЕ ЛИЦА НА ВЪЗРАСТ 15-64 ГОДИНИ (% ОТ ЗАЕТИТЕ)

Източници: Данни на НСИ, предоставени по искане на ЦИД през август 2015 г.; НСИ: Регионална статистика/Област Добрич/Пазар на труда; НСИ: Демографска и социална статистика/Пазар на труда/Наблюдение на работната сила/Годишни данни; Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, Каварна, 2015 г.

ФИГУРА 38. ПРОМЯНА НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА СТРУКТУРА НА ЗАЕТИТЕ ЛИЦА В ГРАД КАВАРНА ПО ЕТНИЧЕСКИ ГРУПИ (% ОТ ЗАЕТИТЕ НА ВЪЗРАСТ 15-64 ГОДИНИ)

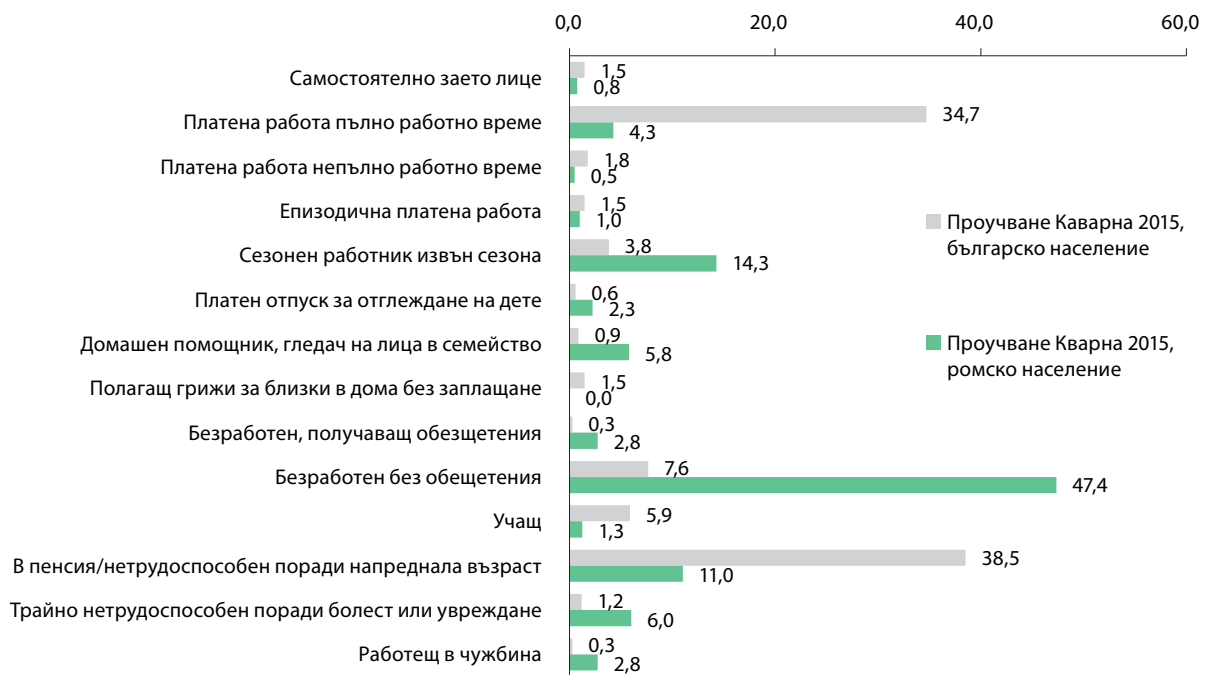

Източник: Данни на НСИ, предоставени по искане на ЦИД през август 2015 г.

Статутът в заетостта на ромите в Каварна през 2015 година изглежда по-лош не само в сравнение с българското население, което отразява реалността в цялата страна. Той е по-лош и от статута на останалите роми като цяло, измерен в проучването на ПРООН/FRA през 2011 година (Фигура 40). Според това проучване 18 % от ромите са били с постоянна заетост, а други 13 % са имали кратко-

срочна заетост или работа на непълнен работен ден. В проучването от 2015 година сред ромите в Каварна тези проценти са съответно 8 % и 16 %. Или с други думи 31 % са имали трудови доходи, като 58 % от тях са разчитали на стабилни работни места, в сравнение с 24 % от ромите в Каварна с трудови доходи и 37 % от тях със стабилна работа. Тези различия обаче могат да се окажат неточни, ако обърнем внимание на месеците, в които са проведени двете проучвания. Проучването в Каварна е проведено през февруари-март в неблагоприятен за краткосрочната и сезонната работа период, докато Регионалното проучване на ромите в България през 2011 година е проведено през май-юни¹⁷ – най-интензивният период за тези форми на трудова заетост.

Фигура 39. СТАТУС В ЗАЕТОСТТА НА РОМСКОТО И БЪЛГАРСКОТО НАСЕЛЕНИЕ НА ВЪЗРАСТ 16 И ПОВЕЧЕ ГОДИНИ В КВАРТАЛ ХАДЖИ ДИМИТЪР (%)

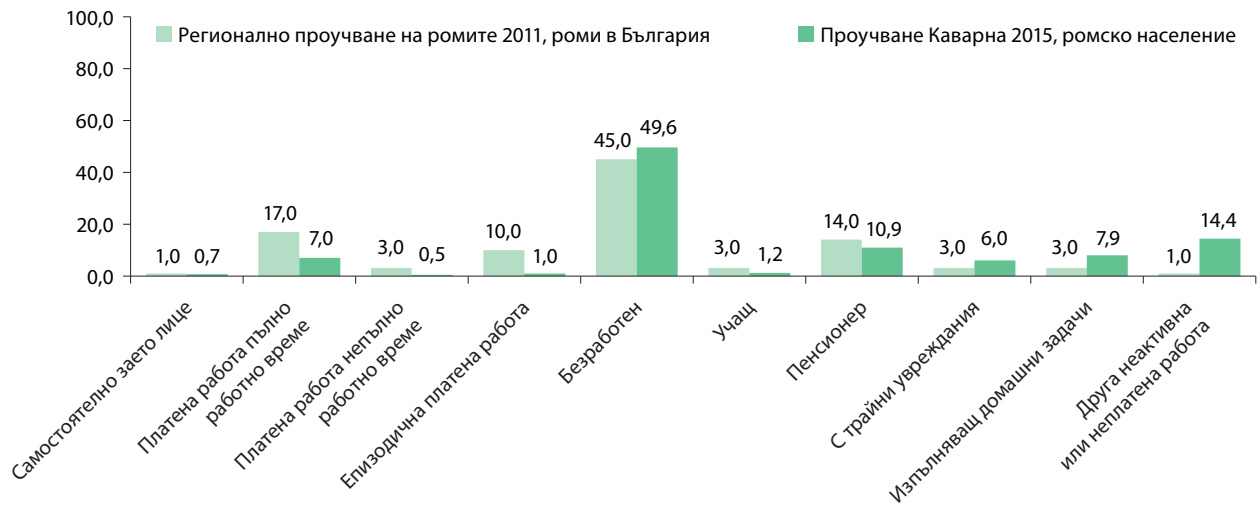

Източник: Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, Каварна, 2015 г.

Когато се анализира ромската заетост като цяло, е важно да се вземат под внимание методологията на проучването и периодът на извършване на работата на терен, най-вече поради тясната им връзка със сезонността. Това си личи много добре и в резултатите от количественото проучване в Каварна. Тъй като въпросите от проучването се отнасяха не само до респондента, а до всички членове на домакинството, бе възможно да се определи дялът на работещите в чужбина в момента. Също така, макар само 3 % от ромите да са били на работа в чужбина през февруари-март 2015 година, почти

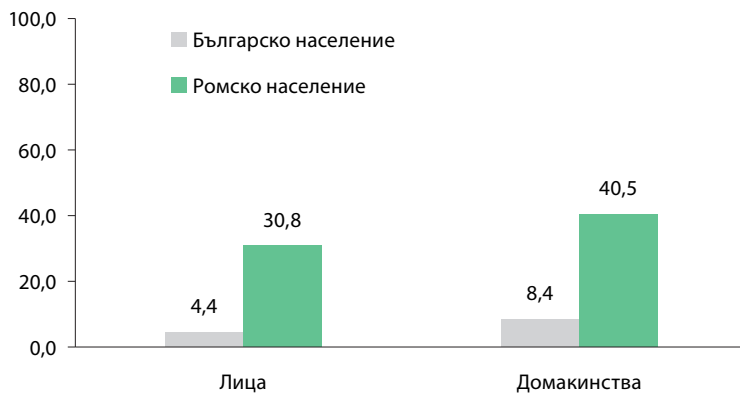
¹⁷ FRA: ROMA PILOT SURVEY Technical report: methodology, sampling and fieldwork, p. 20.

ФИГУРА 40. СТАТУС В ЗАЕТОСТТА НА РОМИТЕ НА ВЪЗРАСТ 16 И ПОВЕЧЕ ГОДИНИ (%)

Източници: FRA: Survey data explorer – Results from the 2011 Roma survey; Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, Каварна, 2015 г.

ФИГУРА 41. НАСЕЛЕНИЕ НА ВЪЗРАСТ 16 И ПОВЕЧЕ ГОДИНИ, РАБОТИЛО В ЧУЖБИНА ПРЕЗ ПОСЛЕДНИТЕ 12 МЕСЕЦА (%)

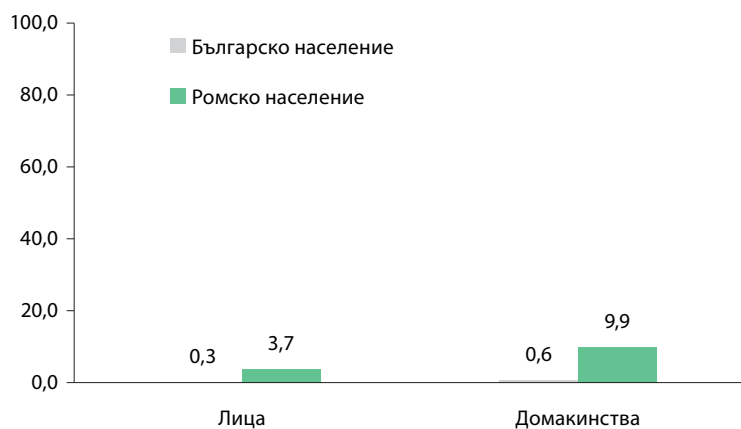
Източник: Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, Каварна, 2015 г.

една трета (31 %) са работили в чужбина през предходните 12 месеца, което допълва доходите на 41 % от ромските домакинства. В същото време съответните дялове при българските им съседи са неколккратно по-ниски – 4 % и 8 %.

Липсата на заетост е принудила мнозина да мигрират и търсят възможности в чужбина. Ромите от Каварна по традиция работят в Полша от края на 1980-те години, където се занимават с търговия на дребно и строителство.

Въпреки че заслугата за намиране на работа в чужбина е най-вече на отделните хора и на общността, община Каварна активно насърчава тази практика, като поддържа връзки с местните власти в местата, където ромите обичайно работят, и като прилага мерки за улесняване на законния им престой и право на работа там. Тази политика на общината не представлява инвестиция и не е свързана с вложените финансови средства, но следва също да се разглежда като важна за общото благосъстояние на местното ромско население.

Фигура 42. УЧАСТИЕ В ОРГАНИЗИРАНИ ОТ ОБЩИНАТА ОБУЧЕНИЯ ПРЕЗ ПОСЛЕДНИТЕ 5 ГОДИНИ (%)

Източник: Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, Каварна, 2015 г.

Основната политика на община Каварна, насочена към създаване на заетост, се състои в организация на курсове за обучение и ограмотяване на пълнолетни лица, преобладаващата част от участниците в които са роми. Макар само 3 % от ромското население да посочва участие в тези курсове през последните пет години, в тях е било обхванато едно от десет домакинства в квартал Хаджи Димитър. Според становището на експерта в местната Дирекция „Бюро по труда“ обаче тези обучения имат предимно краткотраен ефект за перспективите за заетост на участниците в

тях. Трудно е да се коментира успехът на тези мерки, тъй като не се води регистър на лицата, получили обучение или участвали в схеми за заетост. Изхождайки от своя опит, експертът счита, че целенасочени и внимателно наблюдавани програми дават по-добри резултати за участващите в тях по отношение на участието и придобитите умения¹⁸. Около една пета от участвалите в такова обучение посочват, че то им е помогнало за придобиване на нови или усъвършенстване на съществуващи умения и за получаване на повече възможности за работа (по 21 % за всеки отговор). Курсовете са помогнали на 43 % от участниците да намерят временна работа, а на 28 % – да получат постоянна работа.

В резултатите от проучването през 2015 година е слабо отразена Програмата за самостоятелна заетост в селското стопанство. Само един респондент с посочена българска етническа принадлежност е получил земя за обработване от общината и обработва получената земя. На тази база е невъзможно да се правят изводи за ефектите на тази програма.

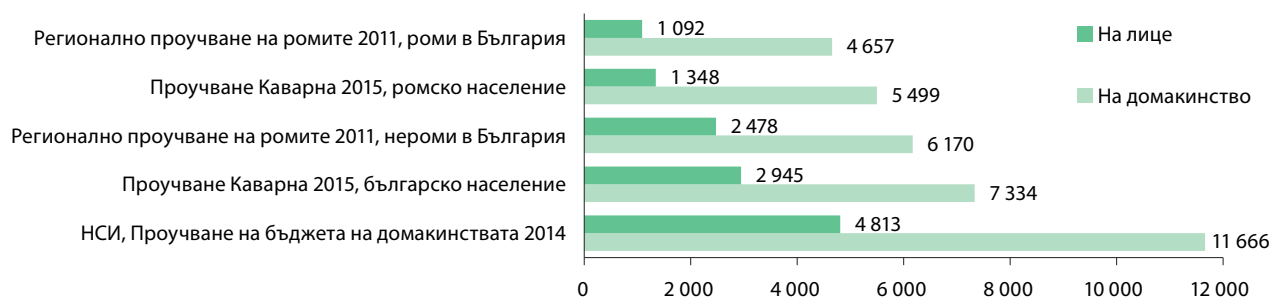
Доходи

Равнището на доходите на населението на град Каварна като цяло е по-ниско от средното за страната, а доходите на ромското население на свой ред са доста по-ниски от тези на българското население. На равнище домакинства годишният общ нетен доход на българското население в Каварна за 2014 година е 7 334 лева, а този на ромското население е 5 449 лева в сравнение с 11 666 лева средно за страната според Проучването на бюджета на домакинствата за 2014 година. Това означава разлика съответно от 37 % и 53 %, а разликата между двете етнически групи е 25 %.

¹⁸ Интервю с Таня Даскалова, главен експерт в местната Дирекция „Бюро по труда“ в Каварна, 20 март 2015 г.

Поради по-големия размер на ромските домакинства в сравнение с българските обаче, разликата за ромите на равнище член от домакинството е доста значителна. Ако член на българско домакинство в Каварна има разполагаем доход с 49 % по-нисък, отколкото средния доход на българските граждани, то доходът на член от ромските домакинства е 72 % по-нисък, а разликата в доходите между член на българско и член на ромско домакинство в Каварна е 46 %.

ФИГУРА 43. ГОДИШЕН ОБЩ НЕТЕН ДОХОД НА ДОМАКИНСТВО И НА ЛИЦЕ ПО ЕТНИЧЕСКА ПРИНАДЛЕЖНОСТ НА ГЛАВАТА НА ДОМАКИНСТВОТО (В ЛЕВА)

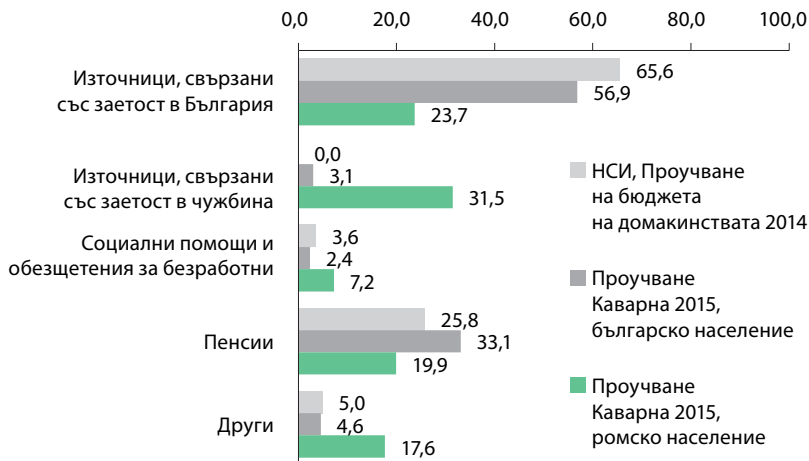

Източници: НСИ – Проучване на бюджета на домакинствата (ПБД): Доходи, разходи и потребление на домакинствата; Регионално проучване на ромите от 2011 г.: Данни, предоставени на ЦИД от агенцията-изпълнител на теренната работа – Витоша Рисьрч; Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, Каварна, 2015 г.

Структурата на доходите на ромските семейства в Каварна всъщност е много сходна с тези на населението на страната като цяло и на българското население в града, що се отнася до относителната тежест на трудови спрямо социални доходи (доходи от социални плащания). Източниците на около 52-55 % от доходите и на трите групи са работни заплати, надници и доходи от други дейности, докато социалните плащания, в това число пенсии, съставляват около 29 % средно за страната, 35 % за българското население в Каварна и 27 % за ромското население на града.

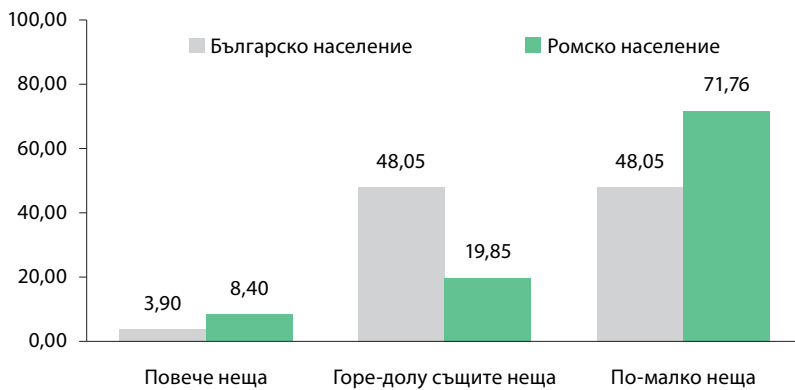
Съществуват някои различия в структурата на доходите на ромските семейства в Каварна в сравнение със средните доходи за страната и тези на българското население на града, които произтичат главно от социално-демографското им положение. От една страна почти една трета от годишните доходи на ромските домакинства в Каварна е от заплати и надници, получени в чужбина, докато при българското население на града съответният дял е десет пъти по-малък. В допълнение към посочения по-рано факт, че броят на ромското население на Каварна е нараснал, може да се заключи, че външната миграция при тях е краткосрочна. Те изглежда предпочитат да припечелват препитанието си в чужбина и да се връщат в града си, вместо да се преселват дългосрочно в други страни или други населени места в страната. От друга страна, сравнително по-ниската възраст на ромското население и по-големият брой деца са причина за по-ниския дял на пенсиите в техните доходи (20 % спрямо 33 % при българското

Фигура 44. ГОДИШЕН ОБЩ НЕТЕН ДОХОД НА БЪЛГАРСКИТЕ ДОМАКИНСТВА И НА ДОМАКИНСТВАТА В КВАРТАЛ ХАДЖИ ДИМИТЪР (СТРУКТУРА, %)

Източници: НСИ – Проучване на бюджета на домакинствата (ПБД): Доходи, разходи и потребление на домакинствата; Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, Каварна, 2015 г.

Фигура 45. ПРОМЯНА В ПОКУПАТЕЛНАТА СПОСОБНОСТ НА ДОМАКИНСТВАТА ПРЕЗ ПОСЛЕДНИТЕ 5 ГОДИНИ (% ОТ ДОМАКИНСТВАТА)

Източник: Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, Каварна, 2015 г.

население) и малко по-високото равнище на семейните добавки за деца (6 % спрямо 2 % при българското население). Друга важна специфика е, че почти 18 % от приходите на ромските домакинства са посочени като „Други приходи“ от различни източници, докато средно за България и сред българското население в град Каварна съответните дялове са 4-5 %. Тази разлика може да се дължи донякъде на по-ниска икономическа грамотност на някои ромски респонденти, които не са могли да определят вярно източниците на получените доходи, но може да се дължи и на доходи от неформални дейности в „сивия“ или „черния“ сектор, които респондентите не желаят да посочат като „заплати и надници“ или „от предприемачество“.

Субективното възприятие на ромите в Каварна за икономическото им положение логично следва същата разлика с българското население в града като разликата в равнището на доходите. Българското население е разделено на две равни части по отношение на промяната в покупателната способност на домакинствата им през последните пет години: 48 % я определят като приблизително същата и също толкова – като влошена. В същото време почти три четвърти

от ромското население (72 %) възприемат покупателната си способност като влошена. Трябва обаче да се отбележи, че отчитащите положителна промяна в покупателната си способност домакинства са два пъти повече сред ромите отколкото сред българите – 8 % спрямо 4 %. Макар да се отнася до сравнително малък дял от ромските домакинства, тази разлика не е типична и може да се дължи на по-високата относителна тежест на доходите от заплати и надници, получени в чужбина и на значително по-големия дял роми, участвали в организирани от общината обучения, в сравнение с българите.

Бедност и социално изключване

Социалните помощи са много важен източник на доходи за ромите като цяло, както и за ромите в Каварна, където съставляват около 7 % от доходите на ромските домакинства (в сравнение с 2 % от доходите на българските домакинства). Около 47 % от ромските домакинства посочват социалните помощи сред източниците на доходите си за последните 12 месеца, докато при българските домакинства съответният дял е само 16 %. Това се дължи донякъде на факта, че заради по-дългия трудов стаж и по-голямата възраст в българските домакинства по-често се получават пенсии – 60 % спрямо 40 % при ромите, и затова те по-рядко отговарят на критериите за получаване на социални помощи. И при двете общности обаче случаите, когато домакинството разчита изключително на социални помощи, са единични и по този индикатор между тях практически няма разлика.

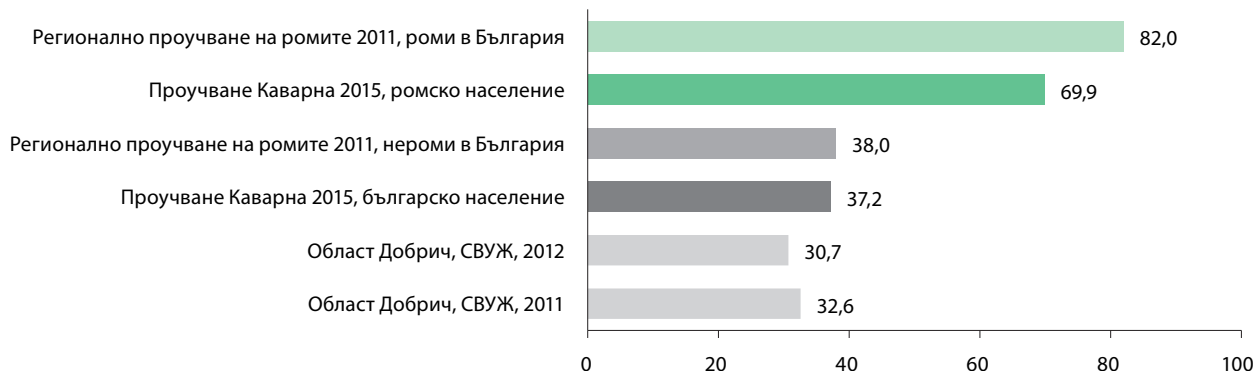
Като живеещи в материални лишения се определят лицата и домакинствата, които нямат възможност по принуда (а не по свой *избор*) да посрещнат със собствени средства неочаквани финансови разходи, да си позволят, ако желаят, едноседмична почивка извън дома, да си позволят, ако желаят, консумация на месо, пилешко или риба всеки втори ден, да не се ограничават при отоплението на жилището поради недостиг на средства, не притежават дълготрайни стоки като автоматична перална машина, цветен телевизор, телефон или автомобил, или имат затруднения при плащането навреме на разходи за жилището (заем за покупка на жилището или наем за жилището, в което живеят, текущи разходи за ток, вода, отопление, вноски за погасяване на кредити)¹⁹. Резултатите се базират на процента от хората, които не могат да си позволят поне 4 от тези 9 неща.

На Фигура 46 по-долу се вижда лек спад в периода между 2011 и 2012 година в дела на населението в област Добрич, изпитващо материални лишения – от 33 на 31 %, докато през 2015 година съответният дял сред българското население в Каварна е забележимо по-голям (37 %), а сред ромското население в града той е двойно по-голям от средното за региона – 70 %. Това обаче все пак е по-малко от процента на ромите в останалата част на страната – 82 % според Регионалното проучване на ромите от 2011 година.

Същевременно са налице доказателства, че случаите на крайна бедност сред ромската общност в Каварна са по-редки отколкото в останалата част на страната (Фигура 47). Според проучването на ПРООН/FRA от 2011 година в 39 % от ромските домакинства някой е трябвало да си легне гладен поне веднъж през месеца, предхождащ проучването, заради липса на достатъчно пари за храна – почти непознат проблем за българските домакинства (1-5 %). Количественото проучване в Каварна през 2015 година сочи, че съответният дял сред ромските домакинства е по-малко от една четвърт (24 %).

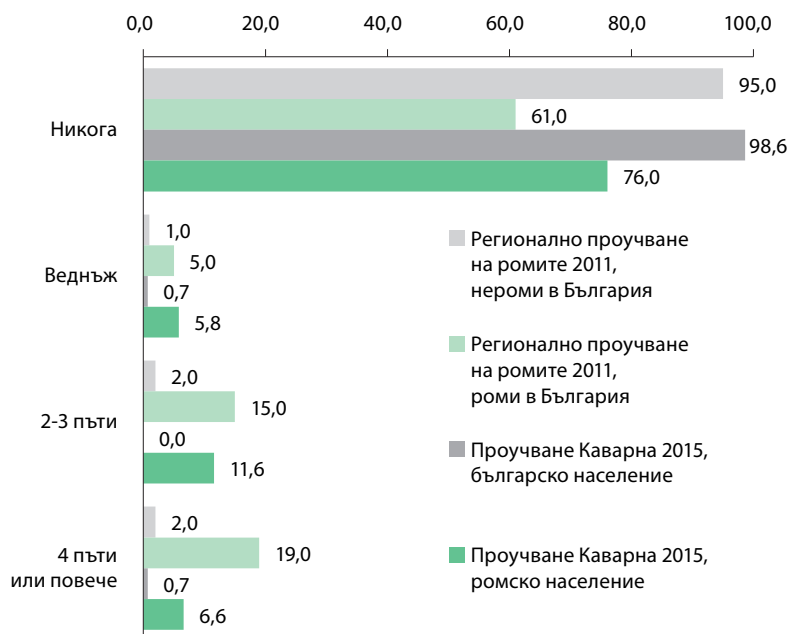
¹⁹ Дефиниция на Евростат: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Material_deprivation

Фигура 46. Дял от населението, живеещо в материални лишения (4 от 9 индикатора – %)

Източници: НСИ: Социално включване и условия на живот (СВУЖ)/Индикатори за бедност и социално включване по области; UNDP Regional Support Centre for Europe and CIS, Istanbul, 2014: Roma Inclusion Working Papers: Roma Poverty from a Human Development Perspective. ISBN (printed version): 978-92-95092-89-1; Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, Каварна, 2015 г.

Фигура 47. Домакинства, в които някой си е лягал гладен в последния месец поради липса на достатъчно пари за храна (%)

Източници: FRA: Survey data explorer – Results from the 2011 Roma survey; Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, Каварна, 2015 г.

От гледна точка на социалното изключване, въпреки че населението на област Добрич изпитва повече трудности и има повече случаи на бедност в сравнение с останалата част на страната, положението на ромите в Каварна е значително по-добро от това на ромите в други части на страната – както по отношение на материални лишения, така и по отношение на крайна бедност.

Направените от общината инвестиции за осигуряване на нормални жилища за най-бедните семейства, както и подобреният достъп до течаща вода от водопровода и обществена канализация са дали резултат и в тази област, която се проявява в по-малкия процент домакинства, изпитващи материални лишения.

Правосъдие и престъпност

Полицията не събира данни, налични по етнически признак, което налага използването на други източници за определяне на равнището и динамиката на престъпността. Поради липсата на данни за равнището на престъпността в Каварна преди и след периода на инвестиции от общината в квартал Хаджи Димитър и в града като цяло, изследователският екип се опита да сравни текущото състояние на заявените и незаявените престъпления с резултатите от Националното изследване на престъпността (НИП) за същата година. Въпреки че задаваните при проучването в Каварна въпроси в сферата на престъпността следват същата методология както и в НИП, резултатите следва да се тълкуват предпазливо заради съществената разлика в размера на извадките.

По отношение на видовете престъпления (Фигура 48) в община Каварна се наблюдава значителен спад в периода между 2004 и 2014 година в броя на осъдителните присъди за всички основни категории престъпления – против личността, против собствеността, против обществения ред. Има леко нарастване в броя на присъдите за икономически и общоопасни престъпления (пътните произшествия са основна част от тези престъпления).

Фигура 48. Брой осъдени лица в община Каварна по основните категории престъпления (брой)

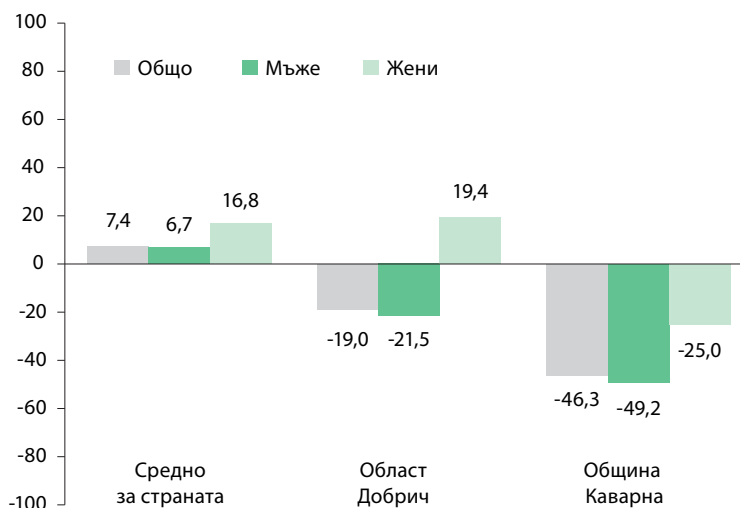

Източник: Данни на НСИ, предоставени по искане на ЦИД през август 2015 г.

Промяната в общия брой осъдителни присъди в община Каварна между 2004 и 2014 година (Фигура 49) показва намаление от 46,3 %, което е много по-голямо от намалението за цялата Добричка област (19 %) и средния брой за страната, където има нарастване от 7,4 %.

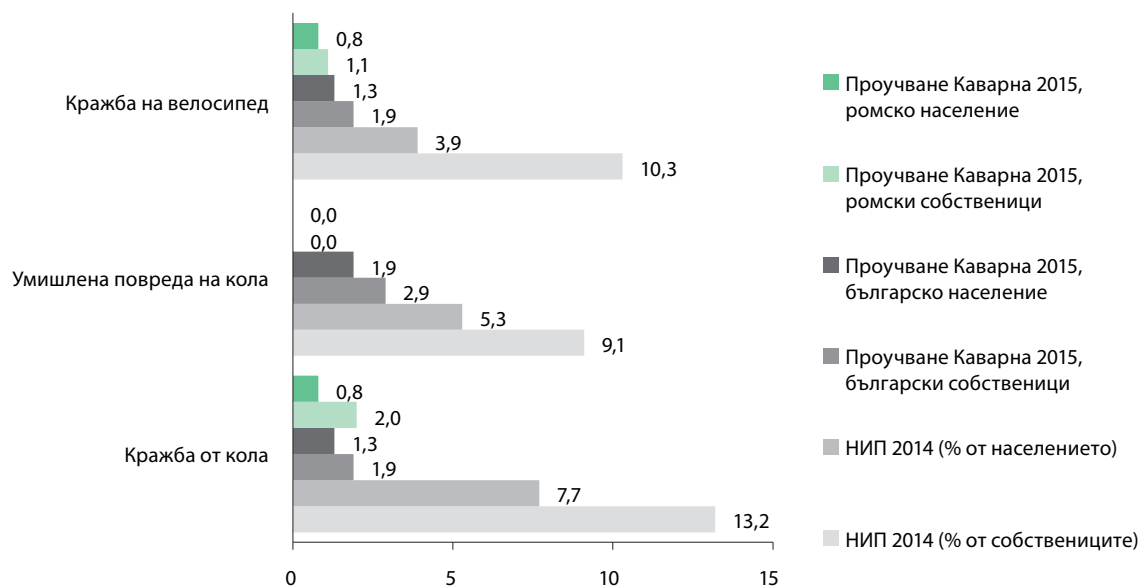
По-долу са представени някои налични по етнически признак данни от проучването в Каварна за някои видове престъпления (Фигури 50 и 51).

Фигура 49. Промяна в броя на осъдените лица между 2004 и 2014 г. (%)

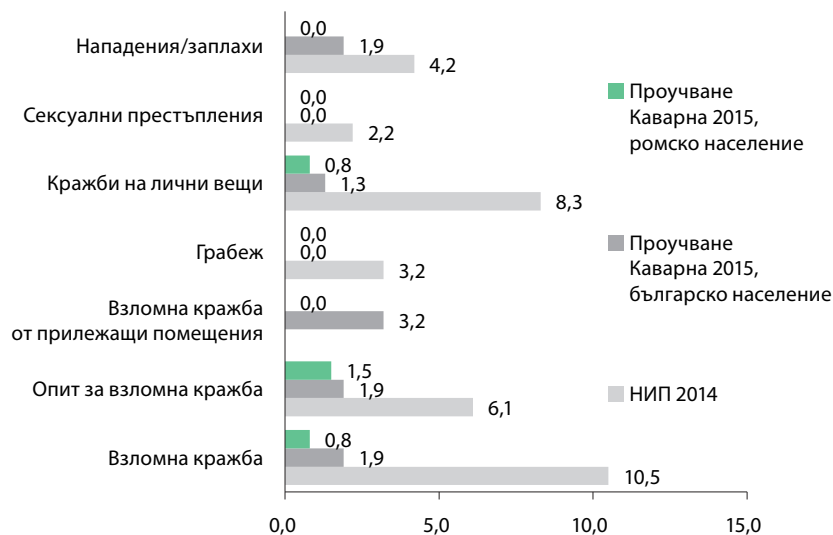
Източници: Данни на НСИ, предоставени по искане на ЦИД през август 2015 г.; НСИ: Осъдени лица по статистически зони, статистически райони и по области, пол и възраст.

Фигура 50. Жертви на престъпни посегателства над пътни превозни средства през последните 5 години (%)

Източници: ЦИД: Национално изследване на престъпността (НИП) 2014 г., N=1011, Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, Каварна, 2015 г.

ФИГУРА 51. ЖЕРТВИ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ПРОТИВ ЛИЧНОСТТА И СОБСТВЕНОСТТА ПРЕЗ ПОСЛЕДНИТЕ 5 ГОДИНИ (% ОТ НАСЕЛЕНИЕТО)

Източници: ЦИД: Национално изследване на престъпността (НИП) 2014 г., Количествено проучване в квартал Хаджи Димитър, Каварна, 2015 г.

Статистиката от последните пет години за престъпни посегателства срещу пътни превозни средства (като кражба на велосипед, умишлена повреда на кола или кражба на кола) сочи, че ромското население и ромите собственици на превозни средства в Каварна като цяло са регистрирали по-малко престъпления, отколкото българското население и българските собственици на возила (за кражбите на велосипеди съотношението на ромите и българите е съответно 1,9 % към 3,2 %). Няма заявени от роми умишлени увреждания на автомобили, а броят на жертвите на кражби на коли е бил 2,8 % при ромите спрямо 3,2 % при българите. Според НИП данните за страната са значително по-високи със средни

стойности около 10 сред собствениците и за трите вида престъпления. Броят на случаите обаче е твърде малък, за да се правят общи изводи.

Делът на жертвите на престъпления против личността и собствеността през последните пет години също показва, че повече престъпления са заявени от българското, отколкото от ромското население. Ромите са жертви на кражби на лични вещи, опити за кражби с взлом и кражби с взлом (съответно 0,8 %, 1,5 % и 0,8 %). В Каварна няма подадени оплаквания за сексуални престъпления и грабежи нито от български, нито от ромски жертви. Както при посегателствата над пътни превозни средства, средните стойности за страната са по-високи за всички разглеждани видове престъпления.

Тълкуването на данните позволява да се направят два основни извода. От една страна посочените от респондентите в Каварна равнища на престъпност изглеждат значително по-ниски от тези в страната като цяло. За много видове престъпления няма регистрирани случаи, а когато има такива, те обикновено са единични и се отнасят до кражби на велосипеди, кражби на коли, умишлени увреждания на автомобили, кражби с взлом и опити за кражби с взлом, кражби на лични вещи, нападения и заплахи. От друга страна, ромската общност посочва по-малък брой видове престъпления. В допълнение, наличието предимно на единични регистрирани случаи не позволява да бъдат анализирани разликите между двете общности при останалите видове престъпления.

Тези изводи се потвърждават от информацията, предоставена от кмета на Каварна, който коментира липсата на престъпност в квартала и я отдава на направените инвестиции и по-специално на уличното осветление, което е увеличило безопасността на квартала²⁰.

Политическо участие

Ромите от Каварна участват активно в политическия живот не само по време на избори. Ромите са важна сила на общинско равнище, тъй като представляват около 1/4 от електората. Най-голямата ромска партия в страната – Евророма, има активно представителство на местно равнище.

В общинския съвет на Каварна има и четирима ромски представители от квартал Хаджи Димитър, избрани на предишните избори.

Ролята на местния омбудсман като институция, призвана да разглежда оплаквания за нарушени права на гражданите на Каварна, също се посочва като важна за ромите, за да се почувстват приобщени в социалния и политически живот на града и за да имат възможност да отправят жалбите си към независима институция²¹.

Външни фактори

По-задълбочено вглеждане в данните разкрива, че социално-икономическите резултати в община Каварна не могат да се обяснят единствено с публичните инвестиции в ромския квартал. В хода на изследването стана ясно, че другият ключов фактор е външната миграция и по-конкретно сезонната миграция, която е основният източник на доходи за местното население. Това е другата страна на медала относно социално-икономическите постижения в общината.

В продължение на повече от 20 години от края на 1980-те са утвърдени маршрути на икономическа миграция до Полша (градовете Ополе и Познан), които все още функционират. Предприемачество на местно равнище в секторите на търговията, селското стопанство, ресторантьорството и хотелиерството е основният източник на доходи за ромите. Макар това предприемачество да се организира и поддържа от общността (“community driven”) и да не е характерно единствено за Каварна, общината проактивно създава улеснения за тази икономическа дейност. Кметът е подписал двустранни споразумения с полските градове, които приемат ромски мигранти от Каварна, с което се улесняват миграцията, пребиваването и заселването. През годините са сключени редица смесени бракове между граждани на двете страни и някои пребивават в Полша постоянно. Повечето от останалите семейства продължават и до днес да мигрират сезонно между Каварна и Полша.

По отношение на записването в училище обаче външната миграция изглежда играе отрицателна роля, тъй като по-ниският коефициент на записване в основния и средния курс може да е свързан с факта, че

²⁰ Интервю с Цонко Цонев, кмет на Каварна, 19 март 2015 г.

²¹ Интервю с Цонко Цонев, кмет на Каварна, 19 март 2015 г.

щом пораснат, децата придружават родителите си в чужбина, а това има отрицателен ефект върху техните постижения.

31,5 % от респондентите в проучването посочват доходи от заплати и надници, получени в чужбина (Фигура 44). Освен това 30 от респондентите посочват, че са работили в чужбина през предходните 12 месеца, което представлява 40 % от всички проучени домакинства. Тези индикатори ясно демонстрират значението на външната миграция за генериране на доходи за домакинствата в квартала.

В интервюта със служителя в общината за връзка с ромите също бе посочено значението на спечелените в чужбина средства не само като основен източник на доход за близо половината от домакинствата в квартал Хаджи Димитър, но и за местната икономика. Това се свързва с големите празненства по повод сватби и културни фестивали (Банго Васил), които са особено важни събития в Каварна и дават импулс на местния бизнес, ресторантите, магазините за мебели и останалите търговски обекти²².

Анализът на моделите на миграция и социално-икономическите им ефекти за местното развитие не е цел на настоящото изследване. Но както става ясно от данните и интервюта, това представлява съществен аспект за разгадаване успеха на примера на Каварна за приобщаване на ромите.

²² Интервю с Мартин Башев, експерт по етнически и демографски въпроси в община Каварна, 19 март 2015 г.

ОСНОВНИ ИЗВОДИ

Както се вижда от горните раздели, публичните инвестиции в Каварна имат различни ефекти върху различните социално-икономически индикатори, отнасящи се към ромите в Каварна. По отношение на цялостния ефект върху развитието за жителите на Каварна, анализът на демографските промени сочи, че в периода между двете преброявания през 2001 и 2011 година броят на ромското население се е увеличил със 7 %, докато броят на останалото население остава почти непроменен. Това е непряк индикатор, че градът привлича роми от други селища, най-вече защото се възприема като добро място за живеене.

Като обща бележка относно ефектите на инвестициите следва да се посочи, че в Преброяване 2011 като роми са се самоопределили 2 075 жители на Каварна²³, докато според експертни оценки броят на ромите е около 4 000. Затова представените от НСИ данни се основават на официално посочения брой, а ефектите на инвестициите също се измерват спрямо този официално известен брой. Но тъй като в действителност броят на засегнатите лица е почти двойно по-голям, ефектите на инвестициите вероятно също са по-големи, отколкото предполагат официалните данни.

Преките последици могат да се отчетат, ако се предоставят данни на проектно равнище (брой заети, продължителност и т.н.). Такива данни обаче не са налични. С изработване на подходящи индикатори и наблюдението им в процеса на осъществяване на финансирани с публични средства проекти би било възможно да се установят причинно-следствените връзки, които да са от полза за новия програмен период.

Непреките последици могат само да се очертаят в общи линии (знае се, че настъпва ефект, може да се прогнозира величината му, но не може да се твърди, че се знае точният принос). С други думи, по отношение на непреките последици от повечето публични инвестиции може да се твърди, че са допринесли за положителната промяна, но не е възможно промяната да бъде обяснена посредством конкретната непряка инвестиция.

Жилищни условия и инфраструктура

Общо 4,76 милиона лева публични средства са инвестирани в община Каварна в периода между 2004 и 2010 година с цел подобряване на общото благосъстояние на живеещото там ромско население. Повечето от средствата са вложени в инфраструктурни проекти като изграждане на канализационни системи, водопроводи и асфалтиране на улици. В резултат са настъпили осезаеми, значителни и измерими

²³ Според Преброяване 2011.

подобрения в условията на живот на ромското население в Каварна. Вследствие от направените инвестиции процентът на ромите с достъп до течаща водопроводна вода се е увеличил с 30 %. Сега по-малко от 1 % от ромите посочват, че нямат нито изкопна или септична яма, нито връзка с обществена канализация, което представлява намаление с 16 % в сравнение с 2011 година. Като цяло инвестиция на стойност 1 975 000 лева е довела до подобряване на санитарно-хигиенните условия на приблизително 350²⁴ домакинства. Това подобрение поставя ромите в Каварна по-напред в сравнение с останалото ромско население в страната и спомага за преодоляване на разликата с българското население на Каварна.

Подобряването на жилищните условия от друга страна се очертава като сфера, в която публичните инвестиции не са имали пряко или ограничено въздействие. Данните предполагат, че подобряване на жилищните условия е постигнато най-вече с подобряване качеството на съществуващия жилищен фонд, а не чрез разширяването му, като за целта са използвани трансфери на парични средства от чужбина.

Здравеопазване

Според първоначално предоставената информация, здравеопазването е сфера, в която са направени инвестиции в проекти за подобряване на майчиното здраве, в информационни кампании и в създаването на общински здравен фонд за подпомагане на нуждаещи се уязвими граждани.

Липсата на данни за предходни години, както и малкият брой на населението в община Каварна водят до големи вариации в данните за заболяемостта с наблюдавани само единични случаи, а това не позволява да се анализира въздействието на свързаните със здравеопазването политики на общината.

Установено бе като обща тенденция в община Каварна, че дейностите в сферата на здравеопазването по отношение на най-широко разпространените заразни болести са еднакво добри или по-добри от тези в страната, особено в сферата на детското здравеопазване.

Положението в община Каварна през 2004 година по показателя население на един лекар е било значително по-лошо отколкото средните стойности за страната и областта. Докато в област Добрич броят на населението на един лекар е бил около 20 % по-голям отколкото в България като цяло, в община Каварна този брой е бил 80 % по-голям (Фигура 20). Десет години по-късно положението в община Каварна, макар и отново по-лошо, отколкото в страната като цяло, се е подобрило, докато в област Добрич се е влошило.

По-малкият дял на здравноосигурените роми в Каварна (който е съпоставим с този на ромите в останалата част на страната) не означава обаче по-малък достъп до медицинско обслужване. Докато

²⁴ 35 % посочват, че имат връзка с обществена канализация през 2015 г. в сравнение с 2011 г., като Каварна има приблизително 1 000 домакинства.

през 2011 година един от десет български роми на 16 и повече навършени години е посочил неудовлетворени медицински нужди през предходните 12 месеца, четири години по-късно този проблем е идентифициран за едва 4 % от пълнолетните роми и 1 % от ромските деца в Каварна.

На базата на наличните данни обаче не може да се твърди, че относително по-добрите резултати за ромите в Каварна в сферата на достъп до здравеопазване се дължат на общинските политики.

Образование

Подобряването на образованието на ромската общност е приоритет за общинските власти и гражданското общество в Каварна. Осъществени са няколко проекта от различни организации, което е довело до редица подобрения за общността.

Както и на други места, коефициентът на записване в предучилищна подготовка сред ромските деца е важен проблем, който в голяма степен влияе върху вероятността ромите да останат и продължат образованието си в бъдеще. Ето защо инвестицията за основен ремонт на целодневна детска градина „Детелина“ заедно с програмите за финансово подпомагане на семейства с ниски доходи са допринесли за подобряване на коефициента на записване на ромските деца в квартала.

Преди всичко в резултат на по-високия коефициент на записване в детска градина и в предучилищна подготовка, се отбелязва ръст от 10 % в сравнение с 2011 година в броя на ромските ученици в началното училище. Това не само насърчава родителите роми да записват децата си в училище, но и дава на децата по-добра основа от знания при постъпване в първи клас, което пък води до намаляване процента на отпадналите от обучение от 9 % на 5 %.

Още по-важно значение за образователните постижения имат инвестициите в т.нар. „меки мерки“ в образованието като подобряване на разбирането от страна на учителите на специфичните нужди на техните ученици и съответно адаптиране на образователните методи към потребностите на мултикултурното образование и на децата, чийто първи език не е български. Тези инвестиции обаче са по-трудно измерими. Създаването на безопасни и добре уредени обществени пространства, където децата могат да играят, също е в положителна корелация с коефициентите на записване в училище.

Трудова заетост

Броят на безработните роми в Каварна е нараснал с 5 % през 2015 спрямо 2011 година, което се свързва с намаляването на публичните инвестиции в областта.

Данните сочат, че само 24 % от ромите на възраст 16 и повече години имат трудови доходи в сравнение с 45 % от българите. Освен това ромите много повече от българските си съседи разчитат на нестабилни, несигурни и нископлатени работни места. Също така, макар

само 3 % от ромите да са били на работа в чужбина през февруари-март 2015 година, почти една трета (31 %) са работили в чужбина през предходните 12 месеца, което допълва доходите на 41 % от ромските домакинства. В същото време, съответните дялове при българските им съседи са неколkokратно по-ниски (4 % и 8 %).

Проследяването на ефектите на публичните инвестиции в тази област е важно, като се има предвид очакваното съществено финансиране със средства от ЕС и с национални ресурси. Не за всички инвестиции под рубриката „насърчаване на заетостта“ обаче може да се твърди, че увеличават възможностите за намиране на работа. Данните на проектно ниво са откъслечни, а резултатите следва да се разглеждат като индикативни. Все пак може да се види, че повечето от ресурсите са изразходвани за „процес“ и по-малко за „постигане на крайни резултати“.

Няколко проекта са били от голямо значение от гледна точка на постигнатите резултати и са имали непосредствен ефект за подобряване на заетостта на ромите в Каварна. Общото в тези проекти е, че всички те са осигурили на ромите конкретна възможност да получат работа. Вероятно участниците в някои от проектите са придобили и неспециализирани личностни и поведенчески умения (soft skills), но всички проекти в групата „от голямо значение“ са им осигурили и възможност да приложат тези умения на практика. Ремонтът на обучителния център в Каварна не само е осигурил възможност за временна заетост на 30-те ромски младежи. По-важното е, че те са придобили опит и умения, необходими за строителния сектор. Тези роми вероятно ще могат да си намерят работа и след приключване на проекта за обучителния център, тъй като активното строителство в община Каварна (и в други райони по черноморието) все още продължава.

Община Каварна е предоставила възможност и на земеделски производители от ромски произход да отглеждат земеделски култури на общинска земя на субсидирани арендни цени (или дори безплатно). В съчетание с проведеното обучение на земеделските стопани това също осигурява възможност на няколко роми да си осигурят стабилна, добре платена работа. Трудно е обаче да бъде установен броят на облагодетелстваните от тези инвестиции.

На последно място, осъщественият проект, по който на роми е осигурена възможност да работят като лични асистенти на хора с увреждания, също може да се разглежда като интересен пример за създаване на устойчива заетост в общината. С проекта се създават работни места в сектора на услугите, а на ромите се осигуряват приложими на пазара на труда умения. Това им позволява да търсят работа и в чужбина. Макар в проекта да са ангажирани само 8 души, той може да служи като пример за успешна инициатива.

В другия край на спектъра са проектите, финансирани по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“. В тях са вложени огромни суми за обучение и преквалификация. Съществуват обаче

малко доказателства, че това е довело до създаване на реални работни места.

Точна оценка на въздействието на осъществените проекти е трудно да се направи, тъй като има само ограничени данни за броя на участниците, инвестираните средства и т.н. Все пак обаче могат да се направят някои оценки. Както е видно от Таблица 7, най-малко 63 души са пряко облагодетелствани от считаните за много значими проекти. Този брой вероятно е по-голям, тъй като няма данни колко роми, които не притежават земя, са избрали да наемат под аренда общинска земя, за да отглеждат земеделски култури. Но дори от наличните непълни данни се предполага, че размерът на инвестицията за създаване на тези 70-80 работни места е около 100 000 лева, което означава, че цената за едно устойчиво работно място е между 1 000 и 1 500 лева. Тази сума е минимална в сравнение с други „проекти за създаване на работни места“ и навежда на мисълта, че в крайна сметка по-голяма стойност се създава с инвестиране в интелигентни проекти (smart projects), с които се създават практически умения и ресурси, отколкото с инвестиране в абстрактни обучения с „отворена приложимост“ на придобитите умения.

Ефектите на общинските схеми за създаване на заетост и самостоятелна заетост също са трудно измерими, тъй като проучването не обхваща достатъчно голям брой участници в тях.

Доходи

Равнището на доходите на населението на град Каварна като цяло е значително по-ниско от средното за страната, а доходите на ромското население на свой ред са доста по-ниски от тези на българското население. На равнище домакинства годишният общ нетен доход на българското население в Каварна за 2014 година е 7 334 лева, а този на ромското население е 5 449 лева в сравнение с 11 666 лева средно за страната според Проучването на бюджета на домакинствата. Това означава разлика съответно от 37 % и 53 %, а разликата между двете етнически групи е 25 %.

Трудно е да се направи връзка между общинските схеми за заетост и действителните доходи на ромите в Каварна, тъй като преминалите през тези схеми лица не предоставят информация след приключването им и навлизането си на пазара на труда. Могат да се очертаят някои общи тенденции.

Една от тях е прякото ангажиране на ромите в изпълнението на инвестиционни проекти особено в сферата на инфраструктурата. За подробна оценка на прекия принос на публичната инвестиция биха били необходими подробни данни на проектно равнище. Възможно е обаче да се направят някои примерни оценки, като се използва примерът с изграждането на канализационна система (общ размер на инвестицията 1 746 000 лева). Ако се приеме, че в осъществяването на този проект са били наети 30 души за срок от три месеца (броят е сходен с броя на участниците в основния ремонт на обучителния център по Програмата „Обучение на млади хора“), би

било основателно да се очаква тези 30 души да получават минималната заплата от 380 лева, за да извършват нискоквалифицирана и нископлатена работа за срока на строителството (три месеца). Това би означавало нетен доход за ромската общност (452 домакинства) от 34 200 лева за трите месеца работа. Разпределени като средно увеличение на дохода на домакинствата на годишна база, това би означавало слабо увеличение от 1,4 % на средния доход на домакинствата²⁵. От друга страна, ако се приеме, че всеки от наетите по проекта е бил от различно домакинство, при 30 домакинства се наблюдава увеличение на годишно разпределения им доход в размер на 95 лева²⁶ или 21 % увеличение на общия доход на домакинството.

Това, разбира се, е само примерна оценка, но тя все пак подсказва, че прекият ефект за доходите от публичните инвестиции в инфраструктурни проекти може да е съществен за облагодетелстваните (домакинствата на 30-те наети лица), но средно за общността е незначителен.

Друг начин, по който навярно са се увеличили доходите на домакинствата, е подобряването на личните умения, придобити чрез участие в инфраструктурни проекти и обучения. Добър пример е представеното в раздел „Трудова заетост“ обучение, проведено през 2008 година и имащо за цел подобряване уменията на 30 млади роми, както и на ромите, работили като като лични асистенти на хора с увреждания. Макар придобитите умения да са подобрили положението на обучените лица на пазара на труда, не е възможно да бъде измерен точният им принос по отношение на техните доходи.

Високият дял на доходите, получени в чужбина (31 % от общия доход на домакинствата в сравнение с 23 % дял на доходите от работни заплати и надници, получени в страната), илюстрира размера и значението на външната миграция за генериране на доходи сред ромската общност в Каварна.

Бедност и социално изключване

Индикаторите за материални лишения и крайна бедност в Каварна са много показателни за ефекта на инвестициите. Те показват също, че когато се започва от толкова ниски равнища, ефектът на инвестициите често настъпва много по-късно, както и че ефектите остават на сходно ниски нива. Все пак данните сочат, че по отношение на някои основни индикатори за бедност, като например липсата на електричество, течаща вода, тоалетна, баня и санитарни съоръжения, както и законността на обитаваното жилище и качеството на жилищните условия, по-голям дял от ромите в Каварна са в много по-добро положение през 2015 отколкото през 2004 година, когато са започнали инвестициите.

²⁵ Общият доход от 34 200 лева, разделен на 12 месеца и отново разделен на 452 домакинства прави 6,30 лева. Това прави 1,4 % от общия доход на домакинствата или 5,9 % от доходите от заплати и надници, получени в България (въз основа на проучването в Каварна от 2015 година).

²⁶ 380 лева x 3 месеца, разделено на 12 месеца.

Делът на изпитващите материални лишения в област Добрич бележи лек спад в периода между 2011 и 2012 година от 33 на 31 %, докато през 2015 година съответният дял сред българското население в Каварна е забележимо по-голям – 37 %, а сред ромското население в града той е двойно по-голям от средното за региона – 70 %. Това обаче все пак е по-малко от процента на ромите в останалата част на страната – 82 % през 2011 година.

Що се отнася до случаите на крайна бедност, измервана в брой пъти, когато някой в домакинството си ляга гладен, в 39 % от ромските домакинства в страната някой си е лягал гладен поне веднъж през месеца преди проучването заради липса на достатъчно пари за храна. Количественото проучване в Каварна през 2015 година сочи, че съответният дял сред ромските домакинства в града е по-малко от една четвърт – 24 %.

Правосъдие и престъпност

По отношение на видовете престъпления в община Каварна се наблюдава значителен спад в периода между 2004 и 2014 година в броя на осъдителните присъди за всички основни категории престъпления – против личността, против собствеността, против обществен ред.

Подобрената и по-безопасна среда може да е допринесла за по-силно чувство на приобщаване и „принадлежност“ към град Каварна, а оттам и за спад в равнището на престъпност, но преки индикации за това няма.

Политическо участие

Липсата на политическо представителство на ромите е общ проблем за страната. В това отношение Каварна също е положителен пример с избраните четирима общински съветници, представители на ромската общност. Партия Евророма също е активно представена в квартала и получава подкрепа от местните жители.

БИБЛИОГРАФИЯ

Публикации

- FRA (2013), *“Roma Pilot Survey – Technical report: methodology, sampling and fieldwork,”* p. 20 [Агенция на Европейския съюз за основните права (FRA), 2013 г.: „Пилотно проучване на ромите – Технически доклад: методология, извадки и работа на терен, стр. 20], http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-roma-pilot-survey-technical-report_en.pdf – Страницата е посетена на 15 септември 2015 г.
- Ivanov, A., Keller, S. and Till-Tentschert, U., *“Roma Poverty and Deprivation: The Need for Multidimensional Anti-Poverty Measures”*, OPHI Working Paper 96, July 2015 [Иванов, А., Келер, Ш. и Тил-Тенчерт, У., „Бедност и лишения при ромите: Нуждата от многоизмерни мерки за борба с бедността”, Работен документ 96 на Оксфордската инициатива за бедността и човешкото развитие, юли 2015 г.], <http://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/OPHIWP096.pdf> – Страницата е посетена на 15 септември 2015 г.
- Kolev, D., Krumova, T., Pamporov, A. et al. *“Beyond anti-Roma stereotypes: the world is not only black and white”*, Amalipe, Plovdiv, 2013 [Колев, Д., Т. Крумова, А. Пампоров и колектив. „Отвъд антиромските стереотипи: Светът не е само черно-бял”, стр. 81, Център за междуетнически диалог и толерантност „Амалипе”, 2013 г.], <http://amalipe.com/files/publications/Stereotipi-eng.pdf> – Страницата е посетена на 15 септември 2015 г.
- Kristova, K., *“Roma in the media: Beyond stereotypes.”* Association of European Journalists – Bulgaria, January 31, 2015 [Христова, Кристина. „Ромите в медиите: Отвъд стереотипите”, Асоциация на европейските журналисти – България, 31 януари 2015 г.], <http://www.aej-bulgaria.org/bul/p.php?post=5365> – Страницата е посетена на 15 септември 2015 г.
- MtM-OSF, *“Mayors Making Most of EU Funds, (MERI): A Handbook for Good Practices of Roma Inclusion”*, Open Society Foundations, Budapest, July 2013 [Мрежа „Кметовете постигат максималното чрез фондовете на ЕС” (MERI): Наръчник за добри практики за включване на ромите, Фондация „Отворено общество, Будапеща, юли 2013 г.], <http://www.logincee.org/file/25991/library> – Страницата е посетена на 15 септември 2015 г.
- Peric, T., *“The Housing Situation of Roma Communities: Regional Roma Survey 2011”*, Roma Inclusion Working Papers, United Nations Development Programme Bratislava, 2012, p. 23 [Перич, Т. „Положението с жилищните условия на ромските общности: Регионално проучване на ромите 2011 г.”, Работни документи за приобщаването на ромите, Програма за развитие на ООН, Братислава, 2012 г., стр. 23] http://issuu.com/undp_in_europe_cis/docs/housing_2_web – Страницата е посетена на 15 септември 2015 г.

Tomova, I., Turnev, I. and Makaveeva, L. "Good Practices for Integration of Roma from Local Level: Handbook", Association Integro, Razgrad, 2013 [Томова, И., Ивайло Търнев, Лилия Макавеева. „Добри практики за интеграция на ромите на местно равнище: Наръчник“, Сдружение „Асоциация Интегро“, 2013 г.], <http://integrobg.org/images/docs/good%20practices%20for%20integration%20of%20roma.pdf> – Страницата е посетена на 15 септември 2015 г.

Източници на данни

Количествено проучване сред 300 домакинства в квартал Хаджи Димитър, град Каварна, февруари – март, 2015 година.

Национален статистически институт: Здравеопазване 2014, ISSN 1313-1907, http://statlib.nsi.bg:8181/bg/fulltext.php?content=/FullText/FullOpen/ZDR_47_2013_2014_2015.pdf – Страницата е посетена на 15 септември 2015 г.

Национален статистически институт: Население по области, общини, местоживеене и пол, <http://www.nsi.bg/en/content/6704/population-districts-municipalities-place-residence-and-sex> – Страницата е посетена на 15 септември 2015 г.

Национален статистически институт: Непубликувани данни от Преброяване 2001, предоставени на Витоша Рисърч през 2008 г.

Национален статистически институт: Окончателни резултати от Преброяване 2011/Население/Население по области, общини, населени места и самоопределение по етническа принадлежност към 1.02.2011 година, <http://www.nsi.bg/census2011/pagebg2.php?p2=175&sp2=190> – Страницата е посетена на 15 септември 2015 г.

Регионална здравна инспекция – Добрич: Годишни отчети за дейността на Инспекцията 2007 – 2014 г., <http://rzi-dobrich.org/index.php?node=po&sub=otcheti&op=2014> – Страницата е посетена на 15 септември 2015 г.

Център за изследване на демокрацията, Национално изследване на престъпността, 2014 г.

Fundamental Rights Agency FRA: Survey data explorer – Results from the 2011 Roma survey [Агенция на Европейския съюз за основните права (FRA): Изучаване на данните от проучвания – Резултати от проучването на ромите през 2011 г.], <http://fra.europa.eu/DVS/DVT/roma.php> – Страницата е посетена на 15 септември 2015 г.

United Nations Development Programme (2012), The Health Situation of Roma Communities: Analysis of the Data from the UNDP/World Bank/EC Regional Roma Survey, pp. 26-27 [ПРООН, 2012 г., Здравното положение на ромските общности: Анализ на данните от Регионалното проучване на ромите на ПРООН/Световната банка/Европейската комисия, стр. 26-27], ISBN 978-92-95092-60-0, <http://www.undp.org/content/dam/rbec/docs/The-health-situation-of-Roma-communities.pdf> – Страницата е посетена на 15 септември 2015 г.

United Nations Development Programme: Roma Inclusion Working Papers UNDP Europe and the CIS Bratislava Regional Centre Roma Education In Comparative Perspective. Findings from the UNDP/

World Bank/ Regional Roma Survey [ПРООН: Работни документи за интеграцията на ромите, Регионален център на ПРООН за Европа и ОНД в Братислава, Образованието на ромите в сравнителна перспектива. Констатации от Регионалното проучване на ромите на ПРООН, Световната банка и Европейската комисия]; ISBN 978-92-95092-56-3, <http://www.eurasia.undp.org/content/dam/rbec/docs/Roma-education-in-comparative-perspective.pdf> – Страницата е посетена на 15 септември 2015 г.

Интервюта

Интервю с Цонко Цонев, кмет на Каварна, 19 март 2015 г.

Интервю с Мартин Башев, експерт по етнически и демографски въпроси в община Каварна, 19 март 2015 г.

Интервю с Мима Стойчева, директор на целодневна детска градина „Детелина“ в квартал Хаджи Димитър, Каварна, 19 март 2015 г.

Интервю с Таня Даскалова, главен експерт в местната Дирекция „Бюро по труда“ в Каварна, 20 март 2015 г.

